

ANNO DOMINI MCLXXV...

NICOLAUS

AREMARENSIS PRIMUM, DEINDE CLARÆVALLENSIS MONACHIUS, S. BERNARDO A SECRETIS

NOTITIA HISTORICA

Fuit Nicolaus primum, Aremarensis cœnobii, ordinis Cluniacensis, in Trecensi episcopatu; postmodum Claravallis sub S. Bernardo monachus, ejusdemque notarius; sed quia Pater sanctus in eo reperit pravitatem, amovit eum ab officio; unde factum est ut ille, Claravalle discedens, ejus hostis efficeretur. Queritur de eo apud pontificem Eugenium S. Bernardus epist. 84 et 98; ubi autem, quando et quo fine e vita excesserit, ignoratur.

Ejus epistolas hic damus, sermones vero ejusdem novemdecim, quia inter opera beati Petri Damiani et S. Bernardi reperiuntur, omittimus.

NICOLAI EPISTOLÆ

EDENTE

JOANNE PICARDO

CANONICO REGULARI S. VICTORIS PARIENSIS.

(Biblioth. Patr. Lugd., XXI, 517.)

PRÆFATIO

Ad reverendissimum juxta ac religiosissimum Patrem et dominum Dionysium ARGENTRIUM abbatem Clarævallensem.

Quas olim Nicolaus, ex Cluniacensi vester cœnobita, dedit epistolas nomine S. Bernardi, reddo tibi, quidem ex animo. Scilicet, inquires, mihi das mea, quasi non sint ἀδορα δῶρα (SOPH.) hujusmodi, essentque profecto, si τοῦ ἑχθροῦ: quæ revera sunt hominis et tui amantissimi et observantissimi. Præterquam quod et villici aliquantulum ab heris ineant gratiam, licet eisdem offerant suorum etiam primitias agrorum. Serenis igitur oculis tuum recipias Nicolaum, et per te, studiosi. Sic enim mage tuus, quo plurimum fuerit. Dixi tuum, quid tuus quondam cœnobita et Clarevallensis amanuensis, longaque potiori reposcendus iure, quam Homerus a Colophonis, Chiis, Salaminiis, Smyrnavis, Atheniensibus, Argivis et Cumæis. At quantum dicto frivola absit jactantia, suspiciosus lector obsidem hæreat auctoris præstantium uno tractu depictam, ut epistolis legendis lubentius aliquot partiatur horas. Nicolaus monasticen Cluniaci professus Petro venerabili Cœnobiarchæ post temporis aliquantum suscepit demandatam scholæ Cluniacensis provinciam: provinciam, inquam, tanto dignam moderatore. Quid enim desideres in homine? Ingenium? pollebat maximo et quidem vivido, ardentique. φιλοσοφία? Tam copiosam sibi collegerat ex mathematicis, philosophia, liberalibusque disciplinis, ut quid ei defuerit, et illo quidem sæculo, vix advertus. Theologiam, inquiet aliquis, ni videro in homine florentem, multiplicemque, tantum mihi verba erunt, quæ das. Dabo equidem verba non mea, sed epistolarum Nicolai mei: qui sic ad unguem divinos tenebat libros (ex his enim, ceu vero paradiso peregrines uberrimosque omnifariæ theologiæ dimanare fontes, nemo nisi ἀθεός diffitebitur) ut insertis eorum verbis quasi cælestibus flosculis singula ferme cola commatque intexat, et te cogat illud exclamare Lucilii:

Quam lepidæ lexeis compostæ, ut tesserulæ omnes,
Arte, pavimento, atque emblemate vermiculato.

Hisce porro dictis fidem facient cælestium voluminum loci ad marginem signati, potissimeque integrioris. Universos enim, eosque concisiores adnotare, ut nullius prope fructus, sic insani fuisset laboris. Dant vero præter hæc arrhabonem theologiæ simul et philosophiæ, quibus excelluit Nicolaus, epist. 49 et 52, durentque indubitanter quam plurimæ in exemplari desiderata. Interim, lector, hæc pauculas exosculare, contemplareque, ut Protagenes, lineolam in tabula pictam Appellis manu. Poteris enim hic legere Nicolaum nostrum eximia vuluisse dicendi facultate, ut sua serebant tempora: tantumque cæteris præstitisse, quantum eruditione singulari, ne interim allegem, quæ leges hominis argutias, veneres, universumque orationis mundum, quo sua studuit comere civistolia. Sane Petrus venerabilis ei rescribens epist. 38, 56, ait inter

cætera : Non solum tuum sequeris Tullium Tullianus , de quo scripsisti , quod pectus in linguam facilima transferebat facilitate. Sed penes Petrum sui dicti fides et auctoritas sunt. Nicolaus autem sui meminit magisterii epist. 2, his omnino verbis : Expectavi ut scriberes mihi , et attenderes magistrum honore , priorem ordine , provecutum ætate : Rursusque ad calcem : Dictum est etiam tibi si redifes me non amplius lecturum. Quod autem propter te scholas dimitterem , refellere dignatur auctoritas. Ex auditoribus unicum offendi L. Lesselinum , quem epist. 38, his compellat blanditiis : Hærebas lateri meo : placebas cordi meo , meus frater et filius ; et (si dignum ducis recordari) discipulus : potius autem condiscipulus sub illo cujus schola est in terris , et cathedra in cælis. Pro more studiosorum , certe immorabitur ingenio , seseque familiariter applicabat Senecæ philosophi lectioni , ut Petrus Cellensis archimandrita testatur epist. 51, hujus libri : Tuus , inquit , familiarium familiarissimus Seneca hominum ingenia per tria dividit genera. Verumenimvero quia dignitates licet religionem habeant individuas , comitem pios etiam ni præcaveant surdastræ blanditiæ dementant : Nicolaus haud nescius quanta plerisque antecelleret ingenii gloria , eruditionis fama , dignitatis gradu , effectus sui incius cœpit licentiosius agere , popularem venari gloriam tandemque se ignorare , qui mutatione longe feliciori quam Circeæ transformabat ignaros in gnaros. Que quidem , ut non puduit patrare , ita nec referre ep. 45. Sub hæc , imo ante hæc Cluniacenses latum plusquam unguem ab auitis deflexerant institutis. Robertus quoque S. Bernardi nepos pravis quorundam inescalus susurris ad Cluniacenses desciverat. Hic contra serens ægerrime nepotis absentiam , eumque universam familiam alioqui religiosissimam irreligioso dedecorasse transjugio , et ad iter latissimum haud procul ab interitu sepositum divertisse , misit litteras uberiores , liberiores , tamque expressas , ut etiam myopes monachi viderint se vix a laicis vel monastica discrepare cuculla , ne refricem mutuas illas , quibus sese Cistercienses Cluniacensesque impetebant objectiones repetitas ep. 28, 53, Petri venerab. Tum , inquam , Nicolaus , qui præcipientius vixerat , omniaque propemodum præter se scierat , ad se rediit ; animum solum , habitumque nutans in solo Clarevallensi , ad id quam consulto , ep. 8, ad Theobaldum his testificatur : De Veteri Testamento et umbra Cluniacensium ad Cisterciensium evolavinus puritate. Nam juxta Pauli vocem , si prius illud culpa vacasset , non utique secundi locum inquireremus. Habent revera observationes vestrorum cum observantiis Judæorum nonnullam similitudinem. Illi enim in auro et purpura , in cibis et potibus , et variis baptismatibus omnem ritum divini cultus intulerant ; ita et apud vos , ubi plus est auri , plus creditur esse meriti ; ubi plus palliorum , plus morum ; ubi plus epularum , et vestium , ibi verior observatio mandatorum ; hæc autem fecimus non subita , ubi assolet commotione jactati ; sed morosa deliberatione firmati deilimus societati dextras sub sacramento divinitatis : Huc usque Nicolaus , qui epist. antecedente vocat Claravallē , locum sanctum , vallem nemorosam , vallem abundantem , paradysum deliciarum , gratiarum portum , castra Dei ; domum Dei , et portum cæli , quam circumvolat et circumdat legionum cælestium multitudo ; in qua , si non fuerit et vixerit , emoriturum. Quam vero id ægre fuerit consecutus , lector , assequitur ex ejusdem ep. 45. Annus interim se vertebat 1199, insignis monachismo Henrici , Ludovici Crassi Francorum regis , filii , qui pro more tironum religiosorum , victus vigiliarum insolitarum et prolixiorum , asperiori cultu , duriorumque exercitationum fatigatus insolentia decessit Claravalle reparantæ valetudinis ergo. Decedentem prosecutus est Nicolaus epist. 39, qui et ipse mox tam graviter ægotavit , ut S. Bernardus non semel interpellatus Petri Venerabilis litteris de ejus ridendi copia responderit epist. 245. Is , quem nulli jubetis , modo mecum non est , sed cum domino Altiissiodorensi , et ita infirmus ut sine nuntio incommodo nec ad nos usque venire posse dicatur. At quia vivebat Claravalle cum summa rerum omnium communiōe (ut hodieque) nec non cœnobitarum societate , risus fuit homo per necessarius , qui non abbati tantum , sed et monachis esset ab epistolis , quo hi et ille liberius rebus vacarent gravissimis. Nec terim inficias præter hunc et alios missitare solitos ; sed , ut reor , leviores parumque momentosas. Verum utut sit , certo certius constat Nicolaum ad utriusque conditionis homines dedisse scripta longe numerosiora his quæ edimus ; alias vacillaret fides ejusdem dicentis epist. 25 : A custodia matutina usque ad noctem nihil aliud facio , scilicet (ut paulo ante dixerat) ut stylum et tabulas revolvam ; non illis imputetur , qui mihi hoc oneris imposuerunt , et posuerunt me multa scribere et rescribere multis. Horum tamen multorum ad nos pauca perrenere , quibus , nec injuria connumerem duas epistolas longo post liminio reductas a me ex lib. vi, Petri Venerab. eademque titulorum dealbatas fidelia , qua legis cæteras ejusdem Petri. Neque tamen piguit , ut et reliquis , apponere scholia , historiaque Gallicæ novum quamvis brevisculum additamentum , nempe monachismum Henrici , Crassi regis , filii ; comites Armoricæ Britannicæ ad expeditionem Hierosolymitanam invitatos , et imperatorem Constantinopolitanum multosque oratos pro episcopo Aletensi , quem Macloisensem vocitant. Cum primis vero gratulandum est Henrico Gallicorum liliorum surculo , Gerardoque Petro-næo ; qui , ut Nicolaus dis ; ersa colligeret epistolia , tandem exorarunt : gratulandum est , inquam , illis : per quos vel paucorum recreamur dulcedine. Nicolaus Damascenus apud Cæsarem Augustum tanto fuit in pretio , ut si beltaria , placentulas , crustula , dulciariaque hujusmodi , dono mitteret , ab Augusto vocitarentur Nicolai ; ita ut hinc plerisque dulciculis esculentis manserit Nicolui nomen , sicut panibus allatis Apollonio eremita , de quibus Palladius in historia Lausiaca. Nos quoque , si epistolas nostri Nicolai , Christiana conditas ambrosia nuncupaverimus Nicolaos , nullus accuset novitatis ; cum , ubi eadem ratio , idem quoque jus esse debere lex Aquileia moneat. Verumenimvero , ut proxime commonui gratulandum illis , quorum instantia Nicolaus diffusus congregavit litteras , sic et Nicolaus Camuzæo ad S. Petri Trecentis lectissimo canonico , qui eas laudabili sedulitate detexit : singulari pietate detraxit impiis trucibusque blutis , nec pepercit sumptibus ut ad lucem venirent , olim fortassis , surtimque barbaro Liciniorum edicto mittentæ in exsilium , non dico tes ulatum sed perpetuum.

NICOLAI CLARÆVALLENSIS

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

Ad fratres Girardum et Henricum nuncupatoria.

Dilectissimis fratribus GIRARDO et HENRICO F. NICOLAUS illi placere per omnia, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.

Sequentes epistolæ (si enim (1) epistolarum nomine censendæ sunt) non sunt in unum corpus meum primum voluntate compactæ, nihil (2) in eis meo iudicio, memoria dignum est; ubi nec sublimitas sermonum, nec profunditas sensuum vel ex aliqua parte poterunt inveniri. Non enim eas excipiendas dictaveram, sed mittendas, dimittendas utique si prænoscere licuisset. Nam cum multitudo diversorum negotiorum irrueret super me, manum a calamo, mentem a studio huiusmodi studiosius extergebam, et hoc non minus velociter quam libenter, dormiebat anima mea præ tædio, tædiosi operis multitudine provocata, nec poteram ad plurima, sicut ad singula vigilare: ad illud solummodo vigilans, ut possem petentes vel expectantes citius expedire, hinc est quod multa similia ibi posita sunt; multa tam de veteribus quam novis epistolis nunc quidem latenter impressa, nunc signanter expressa, cum mihi melius memoria quam ingenium subveniret. Nec hoc dico quasi, si voluissem, potuissem sententiosum opus in limatam eloquentiam complanare: cum hoc longe fecerit a me et ingenii tarditas, et exercitii raritas et diversitas propositi mei. Non sum orator, neque filius oratoris, sed homo simplex et domi habitans, rusticanus utique et vellicans sycomoros (3). Illis verborum venationes tota voluntate relinquo, qui per locutionum silvas libenter deambulant, et rhetoricos modulos quasi florentes ramusculos decerpere gloriantur. Isti enim sunt, qui eloquia Domini, eloquia casta quasi tribulosa quæque refugiant (*Psal. xi*); et ab asperitate segetum abhorrentes, spinarum floribus inhiant, vanitate utique pleni, non veritate, si tamen vanitate quis possit impleri. Vos ergo, dilectissimi, qui eas eligere et in unum colligere voluistis, suppressite verba dicta potius quam dictata, nec efferatis in publicum quod publicum erubescit. Alioquin ego de verecundia, vos de amicitia periclitabimini:

(1) Rectius fortassis, *tamen*.

(2) Videtur deesse conjunctio *enim* aut *siquidem*.

(3) Quod Amos propheta c. vii, de se prædicat, Nicolaus ad se vertit.

(4) Necessario id intelligendum de Henrico, cui

A et in illa re facietis offendiculum, quæ singulariter odit offensionem. Nec hoc dico, quasi de vobis vel dubitem, vel debeam dubitare: cum utriusque visceribus pereuniter invisceratus sim in charitate Dei et patientia Christi. Tu es enim regii germenis præfulgidum sidus (4); qui de summo rerum vertice veniens, mundi gloriam in terra collististi; quem et nobilitas singularis, et humilitas specialis non minus amabilem quam admirabilem reddiderunt. Tu vero alter dulcissimæ conservationis speculum et exemplum: quem et jucunda severitas et severa jucunditas, et affabilem, et imitabilem præbuerunt. Ille autem, qui vos elegit ante mundi constitutionem (*Ephes. i*), et vocavit in admirabile lumen suum, sit vobis via in moribus, veritas in sermonibus, in splendoribus vita cum apparuerit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (*Heb. i*), ad iudicandum orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua (*Psal. xxxv*).

EPISTOLA II.

Ad quemdam socium suum qui, relicto claustro, in urbe morabatur.

Charissimo fratri, NICOLAUS charissimus ille frater suus charitatem fraternitatis, et fraternitatem charitatis in Christo.

Multis et multiplicibus amicitiae mundi illecebris revocatus dormientem te et multo tempore tempus redimentem suscitare sustineo epistola dulciori. Nec attendas hic aurei sermonis pulchritudinem vel styli lenocinantis insignia, sed affectum accipio presse cauteque signatum. Verus enim affectus non facit premium, non captat benevolentiam, nulla utitur blanditiarum ludo, sed nuda frondositate cogitata perorat. Audi ergo jam, quod te conveniat audire, et me dicere deceat. Nihil tam celerrimo inter homines consensescit quam beneficium, cum æternæ memoriæ indigendum ab omnibus prædicatur.

Testis enim mihi est Deus, et conscientiae tuæ non latet arcanum quod dilectio tua ab ipsis infarctiæ rudimentis perennem in pectore meo pepigit mansionem. Cum enim cognovi indolem tuam, extuli eam, et ingenium habile ad formandum, sub-

hanc inscribit ep., Ludovici Crassi, Francorum regis, filio, de quo nos ad ep. 355, S. Bern. edit. Lege paulo post ep. 13, ejus scriptam nomine, mentionem laud absimilem, ep. 352, ep. quoque 39, ad eum.

tilibus demonstrationum lineis ad stellantis sapientie solium, quantum potui, invitavi. Susurrantibus aliis et invidiosa murmuratione loquentibus, cur tantum in te animi reclinasset, labia insurgentium, conscientie securus excepi, et iustitia in iudicium conversa, quæ fortiter cœperam, fortius consummavi. Ad hæc, si quid tibi gratum fuit quod sub facultatis meæ terminis adhæsissem, libentiori animo et vultu alacriori donantem, quam accipientem vidisti, summumque mihi studium fuit, * ut ubi verbum onerosum et summisso vultu dicendum rogo tenui cognitionis rimula prævenirem. Noveram enim vultum tuum in verecundie fabrica fabricatum vix ad quærendi januam aspirare, si quis tibi vel odientis vel invidentis vultum * suum ostendit, aut commune gratiam, aut commune periculum reportavit. Sed ne juxta comicum ista commemoratio sit quasi exprobatio accepti beneficii, parcam verbis et styli verbositatem tuæ conscientie derelinquam. Placuit tibi ut Treces iras; fateor, displicuit mihi. Quare displicuerit, non effugit memoriam meam (5). Prætermissa autem illa principali causa, quæ a volubilitate tui pectoris non recessit, intravit per fenestras tuas; et oculi columbæ columbam penitus exuerunt. Commutavi vultum meum coram te, cum animum non mutassem, ut saltem nobiliori intuitu cursum retraherem fugientis, sed non potui. Ad extremum læsus veniam petens, victus fateor a pusillanimitate spiritus, quidquid turbulentum erat, in serenitatem reduxi; referens victum et fructum auferens. Expectavi ut scriberes mihi, et attenderes magistrum honore, priorem ordine, provecum ætate, et, quod his majus est, amicum sollicitudine, sed non profuit. Videns autem quia nihil proficerem, et tantum ignem in tenues evanuisse scintillulas, metuens ne in mortuos ciperes penitus deperiret, afflatu mollioris spiritus reaccendere studeo. Insensate puer, quis animum tuum avertit a tantæ amicitie firmitate? Cui credidisti, incredibile, ut illum unicum tuum a tuis visceribus separares? Elapsi sunt quidam eorum a latere nostro eo plus odientes, que magis amare debuerant, invicem mordentes et invicem consumpti. Hi omnes quasi ex uno ore conceperunt dolorem, etc. Sed et ille collateralis tuus (quem nominare sermo secretior dedignatur), r.elli venenum immiscuit, qui novit fere misturam myrrhæ et aloes plusquam libras centum; juvenis perpetuæ levitati et infinitæ garrulitati consecratus (Joan. xxi).

Nec amans quemquam nec amatus ab ullo.

Juv. v, 12.

Doctor diligere odientes se, et odio habere diligentes se. Iste vel alii credulas aures tuas impleverunt, et alienaverunt animum tuum a me dicentes. Hæc dicit Nicolaus, cum Nicolaus non sit locutus. Si credidissem delatoribus accusantibus te, longam texissem reprehensionis parabolam quam epistolaris brevitatis aspernatur. Sed non ita sensum meum

(5) Terent., In Andr. act. 1. scena 1.

A subruit inconstantia levitatis ut credere possim ante aliquid ab ore tuo effluxisse, quod in meam redundaret injuriam. Dictum est etiam tibi si redires, me amplius non lecturum. Hoc quomodo posset facere, qui tantum potuit amare ut et tu sentires similia, et ingenium docile sensu maturiore condires, non credens omni spiritui, quia qui credit cito, levis est corde (Eccle. xix). Quod autem propter te scholam dimitterem, refellere dignatur amoris auctoritas; quod si absurdum est, ut sine omni excusationum patrocinio subruatur; rescribe igitur, et alteri tibi te ipsum ostende.

EPISTOLA III.

Item ad eundem.

B Dilecto fratri N., frater NICOLAUS, spiritum consilii et consolationis.

Tandem reversa sunt in me viscera mea; et cor meum rediit ad me, et ego ad cor meum. Felix dies in qua tibi scribere proposui, sed illa multo felicior, in qua tu rescribere voluisti. Non recedet memoria ejus et usque in sæculum non derelinquetur; sed erit mihi clara atque solemnitas et æternis gaudiis inclarescens. Amici mei et proximi mei quasi alieni recesserunt a me (Job xix), et obstupui. Apposuerunt adhuc precare mihi, quia adversum me appropinquaverunt et steterunt et indolui. Delictum quoque maximum incurrentes, te lumen oculorum meorum auferre tentaverunt, et concussa sunt omnia ossa mea, hic conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea (Psal. xxxvii); et qui duo præcedentia robustiori mente pertuleram, tertio confectus elangui. Sed nobilis animus et de coelesti sede ducens originem, in orbem sese recolligens redivi spiritus assumpsit audaciam, ultimi enim facinoris indignitate commotus, dulcioribus litteris purgavit innocentiam suam et relisis obloquentium faucibus, perpetuum silentium susurrantibus et invidiosis indixit: Mentita est ergo iniquitas sibi (Psal. xxvi); quia majestas amicitie in perseverantia solio collocata, linguas transeuntes in terram sublimi securitate derisit, nunc ergo poliendus est stylus, et venustiori respersendus eloquio, ne verborum nuditas accuset ingenii facultatem. Quis mihi dei nunquam memoriam tuam deserere, et nunquam ab illa deseri? Quomodo pati potuit tamen tam longam tam mutam absentiam? Cum resideo iudex cogitationum mearum, et solus solitudinem cordis mei ingredior, admiror vehementer. Et si videre non licuit, saltem litteræ, quæ vera amici vestigia veras notas afferunt quare defuerunt? Quid est quod dico? quia videre non licuit? quænam excusatio? umbratilibus palliata mendaciis? nunquid usque ad Treces mare interfluebat Oceanum? aut impenetrabiles Riphæi montes fuerant interjecti? Sed, etsi hæc omnia convenissent, nihil esse debuit amoris invidia, nihil arduum diligentibus. Consuevit amor nare supra nubes et aquæ, non possunt illum extinguere, quia solus est qui difficultatum instantiam saltu suo

sublimitatis iudicare prænovit. difficile et angustum, A leve facit; et latum opprobrium gloriam indicat, despectionem exaltationem esse contendit. Quem accusabo primum aut quem justorem in nostra querela? Si verum cupio confiteri: « Ego sum qui peccavi, ego inique egi (II Reg. xxiv). » Quid enim tu fecisti, simplex et mansuetissime puer, et in ipsis arcanis verecundiæ, reclusionem mirabili consignatus? vix audes oculos levare ad cælum et respicere circumstantes: et ego pudorem altissimum altiori oblivione confudi. Factus sum tibi sicut ursus, et leo, et superbientis oculi dedignatione, teneritudinem tuæ mentis infregi. Idcirco me ipsum reprehendo, transfer peccatum hoc a me. Sed hactenus si garruli et subversores subvertunt te, amplius non subvertant B (Psal. xxv): ne sedeas cum consilio vanitatis et cum hominibus virulentos sermones afflantibus non commiscearis; memento quia nemo invito auditori aliquid libenter narrat. Sed quia mortui apices non possunt applicare quod sentio:

Nil mihi rescribas; attamen ipse veni.

OID., Epist.

Conspectus enim et conversatio habent aliquid vivæ voluptatis; quam litterarum elementa non capiant.

EPISTOLA IV.

Ad Attonem Trecensem episcopum (6) multum commendativa et laudativa.

Magno sacerdoti et suo specialiter Patri, frater NICOLAUS, fungi sacerdotio in conspectu Dei.

Forsitan irreverentiæ arguar qui tantæ reverentiæ C scribere non formido. Quid enim servus ad Dominum, discipulus ad magistrum, ad episcopum monachus? Nihil mihi et illi, cum illum summa dignitas, me vilitas alia componat. Tacebo igitur, ne loquens notam loquacitatis incurram: imo præsumam loqui ad Dominum meum: « Jucundum sit ei eloquium meum (Psal. civ). » Dat fiduciam stylo sermo communis, antiquus amor, indivisa familiaritas. Laudatur Evangelica mulier, quia quod habuit, et fecit (Marc. xii; Luc. xxi); ita et ego facio, quod habeo; litteras habeo, et litteras mitto. Felices litteræ quæ non trahunt ad insaniam sed ad modestiam, felix scientia, quæ conscientia possidet puritatem. Consummatus sensus, qui sic serpentem exeret ut columbam non deserat, et sic columbam temperat, D ut serpens non tepescat (7). Sublimis eloquentia quæ nec præcipitatur nec præcipitat; quæ docet ordinem, componit mores, patientiam induit, loquitur honestatem (Prov. xxvi). Erudita lingua quæ novit, quando debeat proferre sermonem, quæ tacet in tempore malo; quæ non profert totum spiritum suum simul, sed reservat in posterum. Pectus providum et plenum consilii; ubi reverentia sedet,

(6) Hic Hatto ex monacho Cluniacensi factus est episcopus Trecensis ann. 1122, ut notavit D. Canus.

(7) In us. composuit.

(8) In ma. male antea occulta.

(9) Suspicio hanc litteram solitariam significare Gebuinum: cujus meminuit S. Ber. ep. 17, et Petr.

regnat discretio, modestia dominatur. Quid enim sensus valet, si sensata non facimus? Quid sapientia est; si de sapientiæ occasione desipimus? Quid litteræ si litterarum effectum nescimus? Quid eloquentia, si loqui et tacere non novimus? Qui sensatus est ut dissentiat, sapiens ut desipiat, litteratus ut commoveat terram, eloquens ut linguosus appareat, non habet partem in regno Christi et Dei. Justus qui non cognovit litteraturam, introibit in potentias Domini (Psal. lxx). Moyses impeditoris et tardioris linguæ (Exod. iv), præficiuntur sexcentis millibus armatorum; eliguntur piscatores et indocti, ut sapientes et philosophi confundantur: et... sibi vindicat gloriam de muneribus Creatoris, perfectus animus et perfectæ compositionis paribus insignitus quem sensus maturior, sermo discretior, habitus reverentior honestavit, hanc vobis formam, dulcissime Pater, impressit Altissimus, et in virtutum altitudinem vita vestra surrexit. Quis enim rectius sentit, venustius loquitur, moderantius vivit? Sed ne videas iterum adulatorio sermone, rerum obnubilare splendorem, omittam cætera. Quæ vero præ cæteris virtutibus in pectore vestro sibi delegit principatum, ea, nisi fallor, patientia est. Vidi ego oculata (8) fide populos frementes obstrepere, et circumlatrare, plurimos clericorum turbari, terram ante faciem vestram et verba volentia in detestandum clamorem emergere: et eo munitum vallo, quo infrendens stultiitia apparere non posset. Vidi iniquos inique agere, et delinquentes exaltare cornu quos ad unum verbum episcopalis auctoritas posset subruere, si in eos irruere placuisset. Sed exspectabatis paulisper, et de tonante malignorum procella securius ridebatis, donec aut colliderentur ad invicem, aut a superioribus potestatibus arcerentur. Singularis virtus in homine ad illorum impatientiam, patientiam exhibere quos habet in potestate punire cum voluerit. Currebat stylus et affectum meum quibuscunque litteris indicabat, donec retrospexi et intellexi longitudinem sermonis epistolæ limitem excessisse. Finem igitur facio, et rogo ut interpositis curis aliquid rescribatis et puerum vestrum nobilis illius eloquentiæ consolationibus relevetis.

EPISTOLA V.

Ad magistrum archidiaconum (9) multum commendativa.

Præcordiali amico et reverendissimo magistro G. archidiacono, frater NICOLAUS, in bono ministerio bonum gradum acquirere.

Tibi soli audeo scribere cui scribere multa præsumptio est, paupertas enim sensus et styli nuditas sapientiam tuam reformidat, et eloquentiam reve-

Clun. iv, epist. 54, 135, ubi appellatur magister Gebuinus archidiac. quem in habendis concionibus non fuisse rudem ut hic memorat Nicolaus testatur 5 c. sermonum ejus in nostra bibliotheca servatorum.

retur. Utrumque tibi cumulata felicitate concessum est, et sentire sapienter, et proferre utiliter. Et quia cogitare de sapientia sensus est consummatus, stellantium auctoritas Scripturarum sedem invenit in te, manet apud te, de te facit armarium. Eloquentiæ vero præconsiderata discretio in sublimi sermonis claritate relucens tanta varietate se temperat, ut et doctis prosit, et non desit indoctis eruditus sermo, lingua polita, vultus hilarior et rhetoricus spiritus, amicis placens, nec displicens inimicis, infelicem invidiam feliciori gloria superavit. Tibi dedit duo talenta talentorum omnium distributor et profusiori spiritu. Spiritum duplicem infudit tibi spiritus intelligentiæ subtilis et discretus. Extollant alii philosophos, et grammaticos laudent, et nescientes loqui, laquaci dirivatione circumsonent: tu solus sufficis mihi, quem et sensus prudentior et sermo venustior consummata perfectione perficiunt. Vidi ergo Galliarum magistros, quos famosi nominis imago protulerat, ante tuam eloquentiam palpitare, et compresso murmure unum exire post alium, tibi gloriam, sibi verecundiam reportantes; sed fuit iudicium, in quo esset abyssus multa, non caligaverunt oculi tui; sed velociori ingenio prævolantes furtivam sententiam dimotis obscuritatibus invenerunt. Accedit ad hoc jucundior tuæ mortalitatis infirmitas, quæ severitate lætitiæ coniciens, ita tuæ mentis incendit arcanum, ut non contrarius, sed dissimilis cæteris videaris; ^C ~~reluctus~~ honestior, et aureæ mediocritatis titulis insignitus avaritiam et ambitionem miro moderamine propulsavit. Castigata familia, et domi habens unde disceret, et non fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos (*Psal. xiv.*). Sic sapientiæ, eloquentiæ et disciplinæ dotibus approbatus, decus Ecclesiæ, lingua civitatis, populorum exemplum factus es. Felix esses Trevis civitas, si cognovisses et tu; si cumulum invidiæ in admirationis gloriam transtulisses, novi quid dicam, nec obumbratorio sermone rerum veritatem velare contendo, sed defero dominis, et amicis parco, impudica frondositas (10) est illum fugere et fugare quem sequi doctrina, consequi vero summa sapientia est, furiosa pestis invidia et ipsum cordis robur ^C cedens, quæ utramque substantiam molestiori debilitatione perturbat. O si mihi datum esset desuper adhærere tibi, audire te, tuo consortio non removeri. Sed promissa stabilitas et discretioris legis præjurata professio submovent auditorium, et viventi constituunt sepulturam. Dum linguæ tuæ volubilitas aureo sermone diffunditur, Tullium, aut Quintilianum vel aliquem ex illis veteribus officinis perorare confiteor: et licet in multa sapientia multa sit indignatio; sublimitatem tamen tuam humilitas tanta componit, ut videatur impletum in te, quod dicitur: « Et in veritate tua humiliasti me (*Psal. cxviii.*) » Excessi,

(10) Rectius, *frondositas*.

(11) Huic rursus scribit ep. 17.

(12) Confidentius restitui voculam *super*. Respexit

fateor, et meæ tenuitatis oblitus, longum nudumque stylum tuis oculis præsentavi; excuset ergo, dulcissime magister, orationis defectum affectus integer, et legat amicitia quod imperitia denudavit. Si in beneplacito tuæ dignationis ut digneris mihi mittere sermonem illum quem super illam Salvatoris sententiam dicere solebas: Si Filius vos liberavit, vere liberi eritis (*Joan. viii.*), ut liberet a morte peccati, qui solus fuit inter mortuos liber Jesus Christus sponsus Ecclesiæ Filius Dei.

EPISTOLA VI.

Ad Petrum (11) Treccensem decanum, de unitate et dilectione.

Decano suo et vere suo, frater NICOLAUS, a Domino super (12) decem constitui civitates.

^B Tibi aliter scribendum est, quia tibi me tota dilectione committo, unus es, quem affectus meus vindicat sibi: totumque te toto se trahere gloriatur. Ex duobus enim unum facimus et exclusimos binarium alternitatis principem, nec in nobis possidet locum dualitas, quos unitas commendat animorum. Spiritualis virtus est unitas, et illius unitatis unitatur (13) fastigium, in qua quidquid est unum est, hanc tantam inter me et te unitatem multiplex innexuit causarum pluralitas, et istam simplicitatem compositio multiformis efficit. Dolce colloquium, bona familiaritas, convivetus assiduus, Scripturarum amor, venustus conversationis, morum gratia. Juventutis æqualitas, dulcedo nature, disciplinæ modestia, et (quod his majus est!) ideam velle atque idem nolle in unitatem simplicitatis duos animos confuderunt. Super hæc omnia spiritus tuus bonus, et dulciori superfusis eloquio mitigavit asperitatem meam, et quidquid enorme fuerat, in mensuram redegit. Non invenit in me cultioris ingenii subtilitatem, nec eloquentiæ gloriantis insignia, sed jucundiori gratia prævenit is amicum suum, præventum coluit, et colere non desistit. Grata sane confœderatio, quam adulatio non extorsit, quam nescivit personata felicitas, nec fortunæ blandientis in altera prosperitas simulavit. Ubi enim inæqualitas eminet personarum, non tam amor quam favor dicendus est; et raro amicitia inagaitudo de fortuna impari pares animos facit. Nihil horum obstitit nobis, quos nec pecunia, nec fortuna, nec famosi nominis divulgata celebritas, sed magnus amor feliciori gloria colligavit. Erubescant philosophi, et academicorum linguæ convertantur retrorsum: quæ simplex et compositum confundentis nihil simplex ex compositis partibus elucescere crederunt. Ecce duo rediguntur in unum (*Luc. xvii*) et Aristotelicæ subtilitatis enervatur instantia, quæ verborum multiplicitate confidens, indivisibilis unitatis ignorat arcanum: nec præjudicat exterioris habitus separata divisio: quia non color vestium, sed amor cordium, amicitia fabricat *majestatem*.

enim auctor ad parabolam exaratam.

(13) Apparet legendum, *imitatur*.

Gaudeo super te, et utramque fortunam te vivente A derideo: dum aut prospera tibi communicata sit lætior, et adversa te compatiante sit lenior. Si fortuna superbiens lucidioris mihi gratiæ cursum abruptit, consolatio abscondita est ab oculis tuis, nec ante sereniorum vultum tua facies induit, quam mihi serenitas redderetur. Si demulcens et læta gratiosiori mihi jucunditate reduxit: statim mihi mens lætior, vultus hilarior, sermo compositor inundavit; felici animæ noctem verterunt in diem; sed mihi infelici diem verterunt in noctem, qui separaverunt nos corporaliter, cum corde non possent. Et licet spatiorum diversitas non minuat diligentis affectum, convicius tamen et conversatio habent aliquid vivæ voluptatis, et collata colloquia dulces amicitias faciunt dulciores, ecce monachus factus sum in longitudine litterarum, sed stylum currentem instigavit plurimus affectus. Parcat affectui, qui novit affectum: et proximitatem, deputet charitati. Felix tu sed ego multo felicior: consociales animi corpoream quoque societatem receperant, interim pro præsentia sit memoria donec utriusque gaudium impleatur.

EPISTOLA VII.

Ad priorem et seniores Clarevallis de ejus receptione (14).

Dominis et patribus reverendis priori R. et consilio suo frater NICOLAUS facere misericordiam in illum qui incidit in latrones (Luc. x).

Hac vice sustinete modicum quid insipientiæ B meæ, sed et supportate me: omnem enim mihi fiduciam suggerit, et humilitas vestra et necessitas nostra: et illud tertium, in quo mihi spem dedistis, nostræ pusillitatis susceptio. « Suscepimus, Deus, misericordiam tuam (Psal. XLVII), » cum suscepimus societatem illam, socii facti supernarum virtutum, quæ in Clarevallis locis cumulatim immittuntur propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Non est ergo vanitatis occasio, sed affectio veritatis; quia non illa quæ inflat, sed quæ ædificat, in causa est. Hoc excessu libera est anima mea licet gravioribus se astrictam differi non possit. Clauseram quidem me infra memetipsum, ut non esset sermo in lingua mea, sed affectui meo amplius imperare non potui, quin hoc saltem remedio cor meum vestris cordibus communicarem. Impatiens animus meus et se verbis indicare gestiens, et loqui audet et veretur: æstuat ut se aperiat, veretur ne displiceat: laxo tamen habenas, et largiori voluntate totus in vocem feror. Familiare erit sapientibus tolerare nescientem. Discessi a vobis in gaudio; sed nolite credere quod gaudium meum plenum sit. Quale enim gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, qui lumen cæli, lumen Clarevallis non video? (15) O lumen descendens a Patre luminum (Jac. i), ubi lucent luminaria in firmamento cæli, unde assumptum est

(14) Ejus jam recepti meminuit S. Bern. ep. 35, post edit.

(15) Hinc elucet tempus quo Nicolaus defecerit

videlicet Eugenius papa, luminare majus quod illuminet terram. O felix regio, ubi vidi filios Israel per ordines et turmas incedere; omnes negotiosos, otiosum nullum, omnes gladios tenentes et ad bella doctissimos in spiritu fortitudinis terram promissionis intrare; ibi vidi Sponsam Christi, quæ fere ubique rugata est, sine ruga et macula (Ephes. v): illam quæ vere vulneravit cor sponsi sui; illam, quæ in uno capillulo et ocelluli scintillatione sollicitat cælorum regem, angelorum Dominum, Filium Dei Patris, et dixi: « Castra Dei sunt hæc (Gen. xxxi).— Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cæli (16), » quam circumvolat et circumdat legionum cælestium multitudo in securitatem et absconsionem a turbine et a pluvia. Hæc videns, levavi me super me, et in mentis excessu raptatus, juravi et statui pauperem Christum cum pauperibus sequi, ut paupertatis præmium invenirem, nec potui nec volui diutius spiritum accensum extinguere; sed in brevi multa, et multiplici affectuum multitudine subsepulta, veni ad vos sicut de mari ad portum, de promisso ad præmium, de labore ad requiem, ad spem de desperatione: veni ad locum quem elegit Dominus ex omnibus locis, ut ibi non alibi sederem ad pedes Domini mei, donec audirem criminum remissionem in pace; locus ille locus sanctus est, vallis nemorosa, vallis abundans, paradus deliciarum, gratiarum hortus, in quo si non fuero et vixero moriar. Fraudatus graviter a desiderio meo, coram Deo loquor, quia si conferrentur in me omnia regna mundi et gloria eorum, nihil esset, si vobiscum et in loco illo non adesse contingeret: Clarevallis in affectu, Clarevallis in sensu, Clarevallis in præsentia, Clarevallis in memoria, Clarevallis in ore, Clarevallis in corde est, et teneram animam teherrima meditatione succendit. Libenter quidem consilium vestrum et sustineo et sustinebo; sed si qua est pietas, si quis charitatis affectus, miseremini mei, miseremini, et educite vinctum de domo carceris, quia carcer est ubique sine vobis. Nunquid non impetrari poterit a fratribus, imo ab hostibus nostris ut dimittant nos in loco isto, donec veniat communis pater, cui repositum est, qui spiritu oris sui dividat inter diem et noctem, vel inter diem et diem? Nunquid in tanto consilio tantillum consilium manendi inter vos non poterat inveniri? Recordamini prioris, quem ipsa senectus venerabilem reddit, et juvenis quem bona voluntas et multa utilitas amabilem facit: qui non habent consolationem, consilium nisi a vobis, et in vobis. Sentio quia nimis progredior et egredior ultra modum meæ pusillitatis; sed excuset compassio, quod oratio ausa est, et proximitatem charitas tegat: et quia post Deum omnem sollicitudinem meam projecit in vobis, sit in beneplacito vestræ dignationis ut mittatis nobis dominum Gaucherum (17), quia multa vobis habeo dicere, quæ scribere ausus non

ad Clarevall. hoc est, post an. 1145.

(16) Excurrit vero in laudem Clarevall.

(17) Hunc puto esse Gaucherum quem S. Bern;

fui, ne forte epistola in curiosorum manus incideret; renuntiate nobis dignationem vestram, et liberetis nos a circuitu isto, ut vos liberet ab omni malo qui solus fuit inter mortuos liber sponsus Ecclesiæ, filius Mariæ Dominus Deus noster.

EPISTOLA VIII.

Ad Theobaldum priorem, qui cum eo ordinem intraverat et exierat, reocativa.

Doleo super te, Pater Theobalde, et dolor iste in conspectu meo semper. Quotidie fit recentior et vulneri vulnus infligens (18) tam acriter quam perfractur affligit spiritum meum, renuit consolari anima mea; memor fui tui, et contristatus sum, et defecit spiritus meus (Psal. LXXVI). Nec sic memor ut obliviscar, sed sic, ut aduram magis ac magis. Credebas me forsitan oblitum tui et ex illorum esse numero qui colunt proximum dum bene succedit, eum male est, non agnoscunt. Scioque male tibi esse, nec fuit cuiquam pejus, nisi quis similiter aberravit. Homo eras in honore positus, plenus dierum, et litterarum bonæ voluntatis et multæ utilitatis societatisque dulcissimæ. Noverant te tam curiæ quam Ecclesiæ, principes: et sic vixeris in ordine contra ordinem, ut a mundi actibus alienus non esses. Quidquid dulcius habuit, habueras et eructaveras ex hoc in illud. Mihi quoque tanta familiaritate devinctus eras, ut mirarentur etiam nostri, nostris temporibus Scipionem (19) et Lælium revixisse. Uno denique consensu reliquimus omnia: et de Veteri Testamento et umbra Cluniacensium, ad Cisterciensium evolavimus puritatem. Nam, juxta Pauli vocem, si prius illud culpa vacasset, non utique secundi locum (20) inquireremus, et habent revera observationes vestrorum cum observantiis Judæorum nonnullam similitudinem. Mihi enim in auro et purpura, in cibis et potibus et variis baptismatibus omnem ritum divini cultus intulerant: ita et apud vos (21), ubi plus est auri, plus creditur esse et meriti; ubi plus palliorum, plus morum; ubi plus epularum, et vestium, ibi verior observatio mandatorum. Hæc autem fecimus non subita, uti assolet, commotione jactati; sed morosa deliberatione firmati dedimus societatis dextras sub sacramento et testimonio divinitatis, et in manu quidem forti recessimus ab eis et ad istos accessimus: ubi te vidi virum virtutis, quem nec minæ concutere nec blandimenta seducere potuerunt. Quid plura? Egressus ab illis, ingressus ad istos, ad illos regressus es. Egressus commendabilis, ingressus prædicabilis, sed execrabilis est regressus. Non est hic regressus ad patrem; scandalum reliquisti tuis exiens, rediens multiplicasti. Nostri enim viderunt et doluerunt, sed compassione moti; non regres-

epist. 267, appellat Galterum nuper ad Clareval. ex Cluniac. translatum et ad quem leges postea epist. 45.

(18) Melius, *infligens*.

(19) Tul. in Lælio testatur fuisse memorabilem utriusque familiaritatem.

(20) Locus est c. viii, enclit. ad Hebr. ubi

A sione vel transgressione turbati. Si vae tui, per quem quodlibet scandalum venit (Math. xviii), quid illi, per quem tot et tam gravia scandala provenerunt? Sed dicis fortassis: Pungebat me tunica, turbabat esca, premebant calores, vigiliæ fatigabant, cruciabat silentium, cogitatio contorquebat. Hæc quidem prima abstinentiæ gravia erant, et prope erat, ubi cupiditas relanguesceret et Deus tuus in adiutorium tuum. Si clamasses: « Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me (Psal. LXX); » nunquid subtraheret manum suam, qui implet omne animal benedictione? (Psal. cxliiii.) « Invoca me, inquit, in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me (Psal. xlii). » Ego quoque ex eodem luto formatus eram in tanta teneritudine et celsitudine nutritus B qualem et ego novi et tu non ignorabas. Ego saltem te retinere debueram tam propter exemplum, quam propter affectum; sed tu rectitudinis et necessitudinis oblitus existi a concilio multorum et congregatione ad primum impetum; prophetiæ et evangelicæ voces corruerunt in te: quia, qui juxta prophetam ad punctum et in modico dereliquerat te, revertebatur ad te in misericordia et miserationibus suis multis (Isa. lii); nunquid novum aliquid habet mundus quod offerat iterum redeunti? Nunquid juxta vocem Berzelai (I Reg. xix), cum septuagenarium excesseris vigent sensus tui ad discernendum suave et amarum; aut delectare te potest cibus aut potus, aut mulcere aures vox cantorum aut cantatricum? Quam melius juxta exemplum gloriosissimi senis (22), etiam si mori oporteret, gloriosam mortem quam vitam amplectereris odibilem et diceres cum eo: « Sustinendo fortiter, senectute dignus apparebo. Adolescentibus autem exemplum forte relinquam, ne maculam vel execrationem senectuti meæ exquiram. Nam, etsi in præsentem tempore supplicis corporis eripiar, sed manus Omnipotentis neque vivens, neque defunctus effugiam. » Hæc deceret hominem priorem ordine, magistrum honore, profectum ætate, canitie reverendum. Nemo tibi de reditu blandiatur, quia juxta satyricum tuum:

Nemo nocens absolvitur, se giudice (23),

D eum tu tuam conscientiam tecum! portes, et te miserum, si contemnis huic testem. Propter hoc plorans ploravi, et plorare non de inani cum videam alterum me tam graviter periclitari, ne dicam apostatari, et mortem imminere extremæ senectuti; non enim habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem, quia necesse est mortem senectutem sequi. Propterea, dilecte mi, redi ad cor tuum et festina venire ad hominem Dei: spretisque omnium consiliis, consilio ejus committe animam tuam, ne præponit Novi Testamenti ministerium Veteri.

(21) Hoc est apud Cluniac. de quibus leges haud absimilia epist. 1, S. Bern.

(22) Huic erat Eleazarus nomen. Relege hist. ex II Mach. vi, ubi hæc alio ordine leguntur.

(23) Juven., sat. xiii

perdas eam, cave iterum ne hominibus vel negotiis A
 sæcularibus manum mittas, quia hoc et summæ infa-
 miæ esset et extremæ dementiæ. Quod si perseve-
 raveris dicens, Non faciam hoc, sed voluntatem cordis
 mei perversi sequar, neque iniquitas mea neque pec-
 catum meum amplius. Erunt autem litteræ istæ in-
 ter me et te in testimonium ante terrificum tribunal
 illius qui tunc non parcat, nec miserebitur, quia
 Justitia plena erit dextera sua. Quod si ex me, quæ
 circa me scire cupis, audi brevisiter. Nicolaus tuus
 mortem perdidit, et vitam invenit ad votorum plen-
 tudinem: deest mihi resurrectio tua, quam si vi-
 dere et audire contigerit, non sum fraudatus a desi-
 derio meo. Vale, et memorare novissima tua.

EPISTOLA IX.

*Brocardi (24) abbatis de Balerna ad ipsum Nicolaum
 de conversione et nova dilectione congratulativa.*

Dilecto sibi multum et amabili valde NICOLAO
 frater BROCARDUS de Balerna a salute in felicitatem.

Hac vice prima in simplici stylo recipe me: et
 sine modo, ut quadam compositione graduum liceat
 ascendere ad animal primum pennatum implumi
 bestiolæ. Si testudo est, quomodo loquetur avi pen-
 nata? Si talpa est, qualiter cum cervo saliet? Si
 cicada, quomodo citillabit (25) ad oloris melo-
 diam? Concede, queso, ut in simplicitate mea tan-
 quam hebes vetulus accedam ad juvenem chalyba-
 tum; incidentis aciem persensi, ideo chalybe a
 simili mihi sit argumentum: at etiam hebeti et
 obtuso, opus est et chalybe, præfatiuncula hæc stet
 hic. Gratias ago Deo nova facienti omnia pro novo
 mirabili de immutatione nova innovati Nicolai: qui
 fecit album de nigro, novum quid fecit et mirabile:
 sed hoc mirabilius est inter omnia nova, et novo
 novius quod de tali nigro tale album factum est.
 Bene et optime potuit facere, quem fecisse constat,
 ut Æthiops pellem suam mutaret (Jer. xiii). « Hæc
 mutatio dexterae Excelsi (Psal. lxxvi). » Benedica-
 torio illi conflatorio; in quo sic conflatum est et
 purgatum ut ad albedinis claritatem perveniret
 cum nova admiratione et novo gaudio. Sed quid ad
 me de hac novitate? Multum per omnia. Etenim
 novam gratiam noviter me accepisse glorior in hac
 novitate de nova notitia et nova familiaritate et
 nova dilectione, nova intentio; novi thesauri de
 novo amico noviter invento. Huic scriptum est:
 « Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum
 invenit thesaurum (Eccli. vi), cujus memoria delicias
 mihi operatur incomparabiles et recordatio jucun-
 ditatem, et consideratio suavitatis abundantiam, et
 perfruitio gaudii novitatem. An non ista nova sunt,
 a nova inventione decurrentia et uberrime redun-
 dantia? Hæc a te ad me, sed a me, quid ad te? Dico,
 purga, poli, lima, rade, sculpe, innova, depone,
 lava, terge, ut album nostrum purgatum, adhuc ibi
 amplius quam septuplum purgetur.

(24) Epist. 146 S. Bern. appellatur Burcardus.
 Vide notas ad eandem epist.

EPISTOLA X.

Rescriptum ad eundem de unita dilectione.

Reverentissimo Patri et amico charissimo BRO-
 CARDO Balernensi abbati, frater NICOLAUS in verò
 salutari, salutem.

Vidi literas vestras, imo vos in litteris vestris
 et de camino fornacis ardentissimæ scintillas evo-
 lantes incurri, nec adustus sum ex eis, sed accen-
 sus et in medullas cordis, verba flammantia descen-
 derunt et incenderunt eas. Beatum sane pectus,
 quod charitatis flamma profundius absorbit in spi-
 ritu iudicii, et spiritu ardoris. Felix anima, ubi
 vera paupertas, inexpugnabile refugium et singula-
 rem requiem fabricavit. Dulcissimus animus, quem
 spiritus humilitatis largiori gratiarum lumine pla-
 cidissime circum rotat. Vigilantissima mens, de qua
 tam sapientiæ quam eloquentiæ fontes et perenniter
 et æmuler ebulliunt. Denique constantissimè
 homo, in quo virtutum concentus et conventus
 scientiarum reverendum sibi thalamum consecra-
 vit. Nunquid varietatis, et non potius veritatis sunt
 hæc verba? Veritatem dico, non mentior, testimo-
 nium perhibente mihi conscientia mea. Novit etiam
 illè divinus intuitus, cujus oculis omnia nuda sunt
 et aperta (Hebr. iv), quia sicut in scripto; sic et in
 animo, sentitque anima quod continet pagina, lon-
 geque sublimius quam mortui possunt apices desi-
 gnare. Unus et unicus estis post illum unum, quem
 diligit anima mea, qui principalem in pectore med-
 mansionem habetis. Sed et ego in sacrarium vest-
 ræ dilectionis receptus, vestris visceribus invisce-
 ratus sum in æternum et in sæculum sæculi. Sola
 mors, quæ horrendum divortium amicorum facere
 novit, poterit hanc intercidere unitatem: ino hæc
 ipsa, forsitan autem et huic ipsa comparabitur
 unitati quando tanto unicus, quanto invisibilis
 occurremus in unitatem fidei, in virum perfectum,
 in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv).
 Tunc ex omni parte, omni arte callidi tergiversa-
 toris elusa et elisa videbimus Deum in nobis, nos
 videndo alterum in altero subtili jucunditate et
 jucunda subtilitate: quia, qui « adhæret Domino,
 unus spiritus est (I Cor. vi). » Si itaque cum omnes
 adhæserimus Domino, unus spiritus erimus cum
 Domino. Ergo in illa civitate munita et unita, uni-
 tas sola regnabit et implebitur illud quod puer
 citharædus sic intonat: « Jerusalem quæ ædificatur
 ut civitas, etc. (Psal. cxxi). » Sed hæc cogitet, qui
 cogitare sufficit, quia etsi ex his afflictor, defecit,
 fateor, spiritus meus, nec assurgit vel ad intuen-
 dum tantæ dignationis arcanum. Hic enim opus est
 et visu mundiori et sensu profundiori cum utrum-
 que longe a me et ultra me ease non ambigam.
 Interim me felicissimum dico et iudico cui sola
 notitia vestra, quæcunque reliqueram large centu-

(25) Hi videntur legendum saltitabit.

plavicavit. Inde est quon licet præsentia corporis re- A
 motus sitis a me : memoria tamen cordis totus estis
 apud me, et in me et mecum, non sine multa dul-
 cedine jucunditatis. Si potest mihi auferri cogitatio
 mea, poterit et dilectio vestra, quandiu illa fuerit
 in me, non eritis sine me; quia vera est nimis sen-
 tentia illa, animus amico possidendus est, hæc
 autem nunquam abest, sed hæc tamen. De cætero ita-
 ne ludere vultis cum puero isto, sane dignanter atque
 amicabiliter; sed si ita luditis, ut non illudatis,
 postulatis vos recipi a me in simplici stylo, cum
 ego totus obstupuerim in luce sagittarum vestrarum,
 in splendore fulgurantis chartæ vestræ. Tota pagina
 phalerata est, et splendoribus rhetoricis inauratur,
 et secundissimi sensus, sententiarum majestate B
 scintillant. Alteratis enim verba eadem in eadem
 pagina et difficillima, sed facillima vobis subtilitate:
 colores oratorum in manu vestra cerei sunt, illene
 ergo implumis est bestiola, qui floridissimas et
 multiplices artium pennas sensibus suis inuit, ut
 directior exeat sagitta verborum? Nunquid ille tes-
 tudo est qui tam cognitione, quam dilectione veri-
 tatis in verticem rerum attolletur? Quomodo talpa
 est qui cordis oculos illuminatos habet, qui terram
 et terrena contemnit? An cicada qui voce magna
 clamat ad Deum et post Deum die ac nocte : magna
 humilitas est magnum esse, nec sentire se magnum.
 An pennatum animal ego sum? de sex alis penna-
 torum animalium nondum penna, necdum ala sub-
 crevit. Cervusne ego qui necdum perfecti pedes C
 meos tanquam cervorum, et super excelsa statutus
 sum? (Psal. xvii.) Siccine cygnus vocor, qui nondum
 dedi voci meæ vocem virtutis : cujus albedo, si qua
 est, necdum tamen est in sincerissimum repurgata
 candorem? Sed amicus est qui loquitur, et illum de
 quo loquitur, vehementer pectori suo impressit.
 Credit quidem propter quod loquitur, et ardentem
 credit de amico, quod etiam de inimico libentissime
 crederet. Porro illa duo secretiora verba, quæ mihi
 mandastis, collegi et collocavi inter verba mea; quæ
 etsi personata non sunt, tamen serpere desierunt.
 Dabo autem operam eliminare et eliminare quod
 residuum est, ne quid in amico sit quod amicum
 offendat. Salutatur vos H. (26) vester et mandat vobis
 quia prope est dies in quo, feriet pactum cum Do-
 mino Deo suo, cui vos interesse et instanter suppli-
 cat et constanter requirit. Promisisti enim; sed et
 G. meus, et vestro, qui hæc excepit, individuus
 comes scriptitationum mearum, memoriam vestri
 spiritus in suo spiritu plenissime collocavit. Va-
 lete et orate pro utroque, quia uterque vester
 est

(26) Vel hallucinor, vel H. solitarium significat
 Henricum de quo epist.

(27) B. Bern. serm. 51 in Cant. idem ferme scri-
 bit: *Ingratitudo ventus urens siccaans sibi fontem pie-
 tatis, rorem misericordiae, fluentia gratiae; ingratitude*

EPISTOLA XI.

*In persona Patris Fratris Girardi de Perona, ad
 quemdam hominem suum, de ingratitude.*

Dilecto suo N. Frater GIRARDUS dilgere iudicium
 et iustitiam.

Vetus proverbium est et veterum ore celebrata
 sententia : Beneficiorum memoria labilis est, inju-
 riarum vero tenax. Nihil enim, ut philosophus ait,
 inter homines, tam celerrime conseneat quam
 beneficium, cum æternæ memoriæ confingendum ab
 omnibus prædicetur. Hanc pessimam consuetudi-
 nem invenerunt filii hominum ut distendantur in ea,
 quia gratis ingrati sunt, et beneficiis non volunt
 respondere. Ingratitudo pessimum vitium, dispersio
 virtutum, meritorum exinanitio, ventus furens et
 urens, exsicicans misericordiae fontem, rorem pie-
 tatis extergens. Et obturans flumina gratiarum (27).
 Hæc et si propter te penitus dico, volens ad bene-
 ficia commovere. Tu scis quia multa bona feci
 tibi, et fecisse me gaudeo : non est ista comme-
 moratio quasi exprobatio beneficii accepti, sed com-
 monitio quædam, ut quod mihi amplius facere non
 potes facias filio meo, quia ipse in me, et ego in
 eo (Joan. vi). Natura enim et usus habet, ut qui
 diligit patrem, diligit et filium, diligatur a patre
 (ibid.). Ipse tibi multa debet, sed tu mihi nulla
 debes; et hoc multum contra multum debet esse
 quædam laxatio debitori. Fac cum isto gratiam et
 benignitatem, quia quidquid illi feceris, mihi factum
 est. Sic enim liberaberis et apud Deum et apud ho-
 mines; et omnes qui audierint dicent quia fecit quod
 debuit facere homo iste. Ego autem G. uti charis-
 simum meum rogo, ut prædicto R. litteras istas le-
 gas attentius et per singula verba discatias.

EPISTOLA XII.

*Ad Abbatem Igniacensem in persona Pricris
 concordativa.*

Et dilecto et multum diligendo Patri, Igniacensi
 et abbati Fr. R. de Clarevalle sancto igne igni-
 ri (28).

Tanto securius scribimus vobis, quanto sincerius
 diligimus vos, et hæc pro negotio vestro. Omnia
 enim vestra nostra sunt, et nostra sunt vestra,
 dilectissime pater. Est negotium inter nostros
 Igniacenses, et vestros Clarevallenses quod vobis
 G. M. imo et vester viva referet voce, ipsum enim
 audietis tanquam nos. Supplicamus igitur quatenus
 tam pro matre vestra Igniacum cum prædicto G.
 eatis; et secundum quod ipse ex parte nostra dixe-
 rit vobis, negotium terminetis : cum enim commu-
 nis pater dominus Clarevallensis venerit, tunc etiam
 juxta consilium vestrum omnis causa et omnis con-
 troversia decidetur quod si vos (quod quidem non
 expedit) ire non potestis, sit in beneplacito vestræ
 dignationis, ut fratrem Henricum de Vivisembero,

*inimica est anima, exinanitio meritorum, virtutum
 dispersio, beneficiorum perditio. Epist. 2, eandem
 usurpavit sent. ex Comico in And.*

(28) Ludit in nomine Igniacensis.

illuc mittatis qui vice vestra statuat quod consti- A
tuendum est.

EPISTOLA XIII.

*In persona Henrici fratris regis Franciæ ad
dominum Clarevallensem pro episcopo
Alicensi.*

(Vide epistolam I Henrici Remensis archiep., supra
hujus voluminis col. 1573.)

EPISTOLA XIV.

*In persona Domini Clarevallensis, comiti et
baronibus Britannicæ pro negotiis crucis.*

(Vide *Patrologiæ* t. CLXXXII, col. 672, inter S
Bern. epist.)

EPISTOLA XV.

*Ad quemdam socium commendat Clarevallenses et
incitat reddere vota.*

Quanto dolore tibi condoleam, noverit ille qui B
dolores nostros portavit (*Isa. LIII*). Absit autem
contempserim, quia non scripserim cum tibi ex
fraternitate et familiaritate debeam quidquid sum,
et ex charitate, quod quid facere possim in Domino.
Sed tu scis quia inter homines sum, in quibus vi-
get disciplinæ censura. Morum gravitas, maturitas
consiliorum, auctoritatis pondus, taciturnitatis in-
signe. Nolo autem argui singularitatis, ut cum illi
vacent, et videant, quoniam ipse est Deus, ego
stylum et tabulas revolvam, ut revolem ad phaleras
gloriamque verborum. Tamen a custodia matutina
usque ad noctem nihil aliud facio: non illis impu-
tetur qui mihi hæc oneris imposuerunt et posue-
runt me multa scribere, et rescribere multis. Plo-
rare enim et orare deberem; et juxta prophetam
(*Jer. III*) ponere in pulvere os meum si forte sit
spes, si forte videat humilitatem meam Dominus,
et laborem meum, et dimittat universa delicta mea.
(*Psal. XXIV*). Quod dicis quia non est cura mihi de
aliquo; aliter est. Nec enim quia in Clarevalle sum,
affectus humanos vel exui vel exivi: sed testis mihi
est Deus quomodo vos omnes habeam in visceribus
meis: a quibus etsi corporaliter recessi, corde ta-
men non recedam in æternum et in sæculum sæculi.
Te autem impressius posui in signaculum super
cor meum, cujus mentem et ex parte novi et pro
quo sæpius expandi manus meas ad illum qui non
sprevit neque despexit orationem pauperum: sed
nescio si posuit lacrymas meas in conspectu suo. D
Quod sæcularis es et sæcularibus conjunctus, quam
sis morti proximus tua scientia et conscientia non
ignorat. Quod arcana mentis tuæ mihi denudare
non audes scribendo posses colloquendo: nisi magis
timeres homines quam Deum. Quod te post me
et a me trahi sperabas, jam impletum esset: nisi
tu trepidasses timore ubi non erat timor. Tu scis
quam fideliter et efficaciter te trahere voluerim de
fornace ferrea magnæ Babylonis; sed tu de mani-
bus meis relapsus es ad antiquum incendium. Quod
peccatum hujus discessionis dicis te lacrymis et

ligone pœnitentiæ delevisse. Utrum verum sit: sed
in peccato manere, et peccati veniam impetrare
non est illius qui dicit: Ex ore tuo justificaberis,
aut ex ore tuo condemnaberis. Si novisti quod non
solvisti, præsertim cum noveris vel de malo ad bo-
num, vel de bono ad melius pertransire: vide quan-
diu non facias, si in utramque aurem valeas obdor-
mire, et audi super hoc quid sentiam, nec meam
solum, sed et beati Gregorii in Pastoralis suo (29):
« Quisquis, inquit, majus bonum subire proposuit,
bonum minus quod potuit, sibi illicitum fecit. »
Item ipse in homilia tertia super Ezechielem (30):
« Sunt nonnulli qui bona quidem, quæ noverunt
operantur; atque hæc operantes meliora, quæ delibe-
rant, sed exspectantes (31) meliora, quæ deliberant,
(32) mutantur. Et quidem bona agunt quæ cœpe-
rant; sed a melioribus, quæ deliberaverant, suc-
cumbunt. Illi nimirum ante humana judicium stare
videntur in opere; sed ante Dei omnipotentis oculo
s ceciderunt in deliberatione. » En speculum, in
hoc non vultum nativitatis, sed factum tuæ rever-
sionis considera. Quod vero bonum sit majus aut
minus, superius aut inferius, arctius aut remissius,
novit omnis ecclesia sanctorum. Quod autem statim
tuis litteris non rescripsi, non potui pro passione
Domini, in qua vix nuntio tuo vel licuit vel libuit
conferre sermonem. Humbertus ille, qui hominem
exiit non est ille communis pater, de quo tu du-
bitas, versus Galteri mei, imo et tui nondum habui.
C Sed et si vidissem, non perlegissem, quia nos nihil
recipimus, quod meretricis legibus coercetur. Ecce
mitto ei epistolam (33), quam fidei tuæ sub testi-
monio divinitatis commendo ut eam inveni signatam
et integram retransignes et cum ipse viderit, videas
eam. Dominus autem abbas noster ad præsens ven-
iet sicut nobis mandavit, de cætero paratus sum
tuam in omnibus cum voluntate Domini facere vo-
luntatem. Vale, et cogita quia mori te oportet, et
illuc pergere ubi constituta est domus omnis juven-
tutis. Quidquid dico, dicit et Girardus.

EPISTOLA XVI.

*Ad Walterium nobilem juvenem, rogans eum ad or-
dinem remeare.*

Suo WALTERO, suus NICOLAUS.

In ipsis conversionis meæ principiis principaliter
proposueram tibi scribere, quam proscribere et si
non valui, volui tamen. In multis et per multa et
multum peccasse me memini; sed nemini tam mal-
tus tumultus meæ malignitatis incubuit, incanduit
sæpius indignatio mea contra eos qui proposuerunt
adversum me mala pro bonis et odium pro dile-
ctione mea, sed in te pro amicitia inimicitias exse-
cranda conversione converti. Non est necessarium
errores et horrores illos epistolari caractere re-
novare qui et sepulti sunt ante oculos hominum,

(29) Pastor., admonit. 28 sub finem.

(30) Sub finem.

(31) Impressi legunt, retractantes.

(32) Immutantur, in excusis.

(33) Insequentem videlicet.

ante Dominum non sunt sopiti. « Quoniam, ait sanctus, mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ quæ præterit (Psal. LXXXIX). » Igitur « tibi soli peccavi, et malum coram te feci (Psal. L). » Revera malum quia malus eram voluntate, potestate peior, sed pessimus auctoritate. Omnia votis meis plenius respondebant dum me circumfunderet et confunderet adulantium favor, et qui retunderet ne unus quidem. Quis enim se opponeret vento furenti et ventanti, qui ab Aquilonis partibus totis artibus sibillabat? Bonum esset ei si natus non fuisset homo ille cui voluntas et... præsto sunt, si benignitas desit, sed hæc erat hora et potestas tenebrarum, in qua jam urgebat super me puteus os suum, nisi totis misericordiae visceribus vigilasset super me ille misericordiae pietatis intuitus. Hujus rei gratia ligaveram linguam, invaginaveram stylum, ne forte magis te ad iracundiam provocarem, quam revocarem ad gratiam. Sed tu læsus postulas veniam et prævenis me in benedictionibus dulcedinis, supplicans ut scribam tibi aliquid in veteris amicitiae argumentum. Gaudens et audens occurro gratiæ redeunti: et ambabus, ut dicitur manibus, traho et retraho te ad cor meum. Eia, accipe affectum meum, sed alium, et aliter quam solebam. Nec attendas hic splendidioris eloquentiæ claritatem; quia hæc est unum eorum, quæ retro oblitus sum; quod mihi sapiens insolentiam et extollentiam ministravit, Stylus enim sententiarum majestate scintillans, et vernantis eloquii rutilans positura, philosophum decet non inopachum, oratorem non exploratorem peccatorum suorum. Puerum exuisti, exuisti adolescentem, virum et statura et ætate reddens. Nobilis es, juvenis es, litteratus es, juratus es, in militiam regis cujus regnum est omnium sæculorum. Ut tibi illud Virgilianum (*Æneid.*) offeram:

Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.

Nunc vere opus est animo maturiori et corpore graviori, ut quidquid vitiorum infantia præcipuit, rapuit adolescentia, saltem virilis ætas eliminet et elimet. Hoc etiam si non propter pœnam inferni vel gloriam regni, suscipiendum tamen et propter compositionem morum et vitiorum expunctionem. Nobilis enim animus, et de cœlestibus officinis ad imaginem Trinitatis elapsus, pudere debet putidis artibus deservire et sic servire in carnem suam ut eam ad nutum nutu citius et ducat et reducat. Salomon domum illam asserit incompositam et expositam perditioni (*Prov. xxx*), in qua servus regnat, et stultus saturatur et ancilla ejicit dominam suam. Domina mens est, ancilla, caro: ancillam dominari, et dominam ancillari extremæ demeritiæ est. Si exigit ratio ab omni homine, quid tu debes rationi et rationis auctori, quem et conscientia ligat, obedientia vocat, potestas tangit, angit necessitas? Fere enim ab uberibus matris

A tuæ collocatus es in sanctuærium Dei, ad sancte vivendum, et serviendum Deo viventi. Si carnis tunicam impollutam servasti, si unicus virginitatis candor puerilia membra sine intermissione vestivit, standum est, et instandum donec transeas ad candidatorum gregem, qui Virginis filium, Virginum sponsum per floreas mansiones sequuntur. Quod si juxta prophetam (*Ezech. xxxiii*) in Ægypto fractæ sunt manus tuæ, et cum Christus tecum dormiret discooperuisti te et suscepisti adulterum, exeundum velocius et devotius transeundum illic ubi est vita; ubi digni pœnitentiæ fructus primam reddant innocentiam stolam; et in paternis revocent et reducant amplexus. Si non me retineret, dilectissime juvenis, honor religionis, timor presumptionis, amor habitationis antiquæ, jam regerminaret antiqua loquacitas et ostenderem tibi quam horridum et horrendum est ibi vivere, ubi mori non audeas. Verumtamen ne penitus spiritum libertatis exstinguam, intende paucis quod te non parum attendere volo. Quid facient ante faciem tuam, Domine Jesu, qui in ordine sunt: ubi nullus ordo, sed æmpiternus horror inhabitat? qua fronte, quibus oculis, qua mente, qua conscientia intuebuntur vultum gloriæ tuæ qui totum superbiæ montem idolum abominationis pessimæ contulerunt? et licet operati sunt iniquitate et impietate sua, discooperati sunt tamen et venerunt clericis in opprobrium, sæcularibus in derisum, orbi in fabulam, ordini in ruinam? Quis dabit mihi gladium (34) Phinees, zelum Mathathiæ (35), fervorem Petri (36): aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem? Sed nimis progredior et debeo cursum frenare sermonis, ne forte et nihil proficiat, et displiceat oculis tuis; quid dicendo tacem: imo quid tacendo dicere velim, novit et scientia et conscientia tua. Quis dabit mihi et fratrem meum cum fratribus meis Clarevallensibus (loquor ut excocta ad purum scoria tua) fabrefaciant te lapidem pretiosum in corona regis æterni? O si cognovisses et tu quam dulce sit cupiditates fugisse atque fugasse, vilissimo cibo atque asperrima tunica esse contentum, mundum habere sub pedibus, et ex altissima paupertatis specula respicere, et despiciere vanitates et insuavias falsas (*Psal. xciii*). O si te unquam in schola pietatis, in loco sanctitatis, sub magistro Jesu, cum Domino Jesu merear habere consortem: et quos una tenuit amicitia, una teneat disciplina. Quam libenter partiret tibi calidos panes, et de furno, ut aiunt, recens tractos, coctos adipe frumenti in superna Jerusalem, quos paravit in dulcedine sua pauperi Deus. Quam crebro cognoscimus Dominum in fractione panis, de quo, qui semel gustaverit mortem non videbit in æternum. Sed dices: Quomodo possunt hæc fieri? An ignoras quia cognatione mea plena est omnis

(34) Quo Zambri Hebræum fornicantem cum Madianitide occidit. Num. 25.

(35) Leg. cap. 11 Mach. 1.

(36) Quo scilicet abscidit auriculam Malchi.

terra, et omnes me sanguine contingunt qui in A circuitu nostro sunt? et ego, « omnia possibilis sunt credenti (*Marc. ix*), » volenti lenia, levia diligenti. Facile contemnit omnia, qui cogitat; quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. Sed jam epistola finienda est in cujus fine obsecro te per viscera misericordiae Dei nostri ut scias possidere vas tuum in sanctificatione et honore. Cogita quænti pudoris sit propter ignominiosas corporis partes et cadaverosa et cavernosa membra pudere et perdere (37) interminabiliter, intolerabiliter, incessanter? Vespere (ait sanctus de homine loquens) decidat, iuduret, et arescat, decidat in morte, induret in cadavere, arescat in pulvere. Eia superbia, hæc est gloria filiorum Adam. Illic est ille sublimis honor, qui excipit de sæculo exeuntes, veniunt in pallorem et horrorem, et in saniem et fetorem et in vermem et cinerem puniendi etiam in sepulcro. Hæc vident et rident filii hominum (*Psal. li*), solliciti ne sollicitudinum materiam possint amittere. Nec mirum, quia finis fructuosus, locus gloriosus, comes speciosus exspectat eos, videlicet interitus, infernus, diabolus, quia et « mors peccatorum peissima (*Psal. xxxiii*), » et in inferno gloria eorum, et cum diabolo et angelis ejus. Hæc et ejusmodi verba in animo tuo, et dulcia conventicula fuge, quia nihil sic effeminat hominem et via veritatis exturbat. Semper vitis serviant blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus fortia et austera amica sunt. Tu vero licet præsentia sis remotus a me: in memoria tamen totus es apud me; præsentiores enim sunt, qui se animis, quam qui oculis intuentur: et plus est connecti corde, quam corpore. Ecce habes quod petisti, et utinam sicut petisti, illud autem nonte lateat, quia tuus sum, et tuus ero quandiu fuero in visceribus Jesu Christi qui mihi et tibi, peccatorum veniam, virtutum gratiam, cælorum gloriam largiri dignetur: et sit finis epistolæ qui finis est ad justitiam credenti.

EPISTOLA XVII.

Ad Petrum (38) decanum Trecensem provocativa ad ordinem et mundi contemptum.

Magistro PETRO Trecensi decano et præcoriano, Frater NICOLAUS in psalterio decem cordarum psallere Deo.

Nolo tibi longum facere prologum nec candidioris eloquentiæ gratia paginam phalerare, quia sermo floridus et verborum ornamenta consectans, philosophum decet, non monachum. A re ipsa incipio, ut res ipsa sicut cognitionem, sic et devotionem imprimat cordi tuo. Factum est in una dierum cum ploarem et orarem ad pedes Domini mei ut pro-

pitaretur peccato meo (multum est enim) memoria mea, pectus meum et altius et arctius occuparet. Elevans autem oculos ad illius supereminentis majestatis imperium, in hæc verba prorupi: « Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine (*Psal. lxxxv*). » Ubi multitudo viscerum tuorum, ubi miserationum tuarum inexhausta profunditas? Qui (39) respicis super peccatorem, ne sit supra modum peccans peccatum (*Rom. vii*). Quæ enim utilitas in sanguine ejus, ut quæras iniquitatem ejus et peccatum ejus seruteris in illa tribunali (40), et horribili scrutatione, cum scrutaberis etiam Jerusalem in lucernis (*Sophon. i*), ne comprehendas eum in operibus manuum suarum, miserator Dominus, sed collige itinerarium humanitatis tuæ, et quid ei contuleris, et quid pro eo pertuleris, dignanter attende.

B Intende illarum tuarum infantiliū necessitatum dignationem, reminiscere laborum quos pertulisti in prædicando, fatigationum in discurrendo, tentationum in jejunando, vigiliarum in orando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, conviciorum, sputorum, colaphorum, clavorum horumque similium quæ in salutem nostram operatus es in medio terræ, ille quem tu contemnis, liberalis est, amabilis est, docibilis est, juvenis est, cui carnalitas sola solita malignitate blanditur. Præveni cum in benedictionibus dulcedinis, tange cor ejus, et ad unius jussionis vocem omnia hæc cum Apostolo tanquam stercora computabit. Sic dimicabam et supplicabam pro te, et de te cum Domino et coram Domino exercituum, nescio si posuit lacrymas in conspectu suo. Unum scio quia nunquam sprexit neque desepxit deprecationem pauperis, ille tantus paupertatis amator, qui eligit exsultare a cælis, ut pauper posset esse in terris. Nunc ad te stylum converto supplicans patri spirituum, ut ille per illum pangat et compungat cor tuum, qui tibi carnem suam in cibum, sanguinem in potum, animam in pretium ministravit. Tuum erit patienter audire amicum tuum amantem sinceriter, amaturum peremitter, qui te vult vocare ad cor, revocare ad viam, ad gratiam provocare. Nec debes irasci provocanti et medicanti, qui non irasceris sagittanti et agitanti te in vulceribus et aufractibus multis. « Amen dico tibi Petre, quia in hac nocte antequam galus (41), » ille matutinus concisiori voce convocet omnem mundum; nimium dormis, nimium pateris et lethargiam (42). Mundus transit et tu cum transeunte pertransis: ante tamen quam transeat emittet te. Cum interieris, non sumes neque consumes omnia: sed omnia remanebunt, et tu ibis viam tuam; et viam quæ ducit ad civitatem. Hujusmodi enim viam civitatis habitaculi non in-

(37) Melius opinor, *perire*: nam et adjiciebatur, in æternum: quod, quæve de causa fuerit a quoq;ian expunctum, me fugit.

(38) Hujc, supra scribit epist. 6.

(39) Hic adverbium non erat interpositum, sed a me depositum, utpote otiosum.

(40) *Tribunali* adjective positum hic a nullo, quod rciam, auctore idoneo fuit hactenus usurpatum.

(41) Christi præmonitionem ad Petrum apostolum scite retorquet ad Petrum decanum.

(42) Mendose erat *letaquam*.

venerunt, duo sunt, quæ te vehementer oppugnant A et incessanter expugnant, adversus quæ pugnare, et repugnare, oportet. Si redire eligis non perire; elatio in mente, voluptas in corpore. Ex his duobus fontibus omnis abyssus vitiorum exurgit et submergit universam superficiem terræ. In totam mundi latitudinem istæ regnaverunt paludes et ubique regurgitantes ipsis etiam montium cacuminibus suam refusionem intentant. O elatio, velatio cordium, corporum confusio, infusio præsumptionum, singularitatis magistra, novitatis amatricis, turbatrix pacis, unitatis expunctrix, communitatis dissensio. Hanc qui sequitur, consequitur invidiam, quia nullum inexorabilius consequitur multitudo, quam illum, qui sibi multitudinis arrogat principium. Nihil sic arcem virtutis arietat, et totius disciplinæ subruit fundamentum, quam superbia: ad quam reprimendam et deprimendam totam se contulit illa majestas quæ nutu concutit orbem. Conferatur in te, præferatur tibi Alexandri Macedonis, et gloria Augusti Cæsaris; quorum priori in Babylone constituto Occidentalium gentium est oblata corona; alteri in Hispaniis posito, ab omnibus Orientalibus eadem gratia est relata. Mori tamen te oportet et illuc pergere, ubi constituta est domus omni viventi. Mors succedens succidet omnia, et gloriam hominum plebisque ramusculos multum quæsitos, vix inventos, parum possessos, altissima profunditate sepeliet in æternum et in sæculum sæculi: et hæc quidem propter gloriam et elationem. De voluptate vero audi brevem, sed veram sententiam. Comedere, bibere, dormire, luxuriari et rotam activitatis suæ per hunc infelicissimum orbem rotare non est hominis, sed jumentum: Delicis et divitiis circumfundi atque confundi (quarum juxta virum mordacissimum) omnis usus aut in ventre aut sub ventre est, pecorinæ voracitatis est non divinæ similitudinis: et tu, ut pace tua loquar, tota nocte variis ferculis crapulatus indigeriem tuam ructas ad cælum, ut in te homo hominis sit sepulcrum; et in homine, non hominem videam sed cadaver. Ciborum multiplicitas vitalia dejicit, infirmat stomachum, corrumpit sanguinem, viciat humores, succendit coleram, extremum febris gravat incendium. Inde est quod luxuria serpit in carne, in venis æstuat, intrat ossa, conditur in medullis, ardet in sanguine, prorumpit in phrenesim vitiorum. Luxuria prodigum filium tulit ex gremio patris, ejecit domo, exemit patria, spoliavit fama, castitate nudavit (*Luc. xv*): civom, in peregrinum; filium, in mercenarium; in egenum, locupletem; liberum mutavit in servum. In his versaris et vexaris; et non cogitas ut quicquid de vitiis infantia suscepit, adolescentia rapuit, juvenus invasit, saltem extrema corrigat et senectus; etiam moriatur innocens, qui vixit in crimine. Sed jam epistola complicanda est et signum imprimendum ne ad honoratam perso-

nam sine honore veniat et decore. Pro illo igitur, qui pro toto te, totum se morti exposuit et tormentis, cogita infantiae vanitates, adolescentiae lapsus, juventutis ruinas, senectutis morbos, et veni hic finire finem tuum, qua non est via rectior, non vita sanctior in omni sanctitate, quam sanctus sanctorum reliquit in terris. Excussit magnam epistolam magnus affectus, quia dum me tecum fabulari arbitror, stylum in longinquum extendi. Rescribe mihi voluntatem tuam: et epistolas domini Cenomanensis (43) mitte nobis, quia volumus eas transcribere, et si fieri possit:

Nihil mihi rescribas: attamen ipse veni.

EPISTOLA XVIII.

In persona Fratris Gaucherii ad quemdam militem Templi de amicitia spirituali.

Illi suo militi et militi Christi, o frater, GAUCHERII in cælesti militia conscribi.

Uinam viderem te, non scriberem tibi: et impleret tunc Deus desiderium meum super terram. Desiderio enim desideravi videre faciem tuam, sed hoc longe est a me, et ultra spem meam. Infinita enim terrarum spatia et vastissimi maris interjecta profunditas invident mihi hujus desideratæ et desiderandæ visionis dulcedinem. Præterea ligat te disciplina militum, et militiæ Christi, ad quem misisti manum tuam et me claudit poenitentia pauperum Christi, quam juravi et statui custodire: magnum chaos inter me et te firmatum est, ut tu ad me descendere vel ego ad te ascendere non possim: O si, quod possibilis est, videant oculi mei, ut te aliqua negotiorum magnitudo traheret ad nos, tunc non essem fraudatus a desiderio meo. Quod si divisa sunt corpora, nunquid corda dividi poterunt in æternum? Si spatia locorum vel intervalla temporum corporum separant præsentiam, nunquid unitatem et unanimitatem recidere poterunt animorum? Absit! Neque enim diligimus nos sicut homines, qui se diligunt ut homines: qui in carne et sanguine, carnis et sanguinis affectant præsentiam. Nostra dilectio tota de puritate descendit, tota spiritum redolet, nihil habens terrenitatis admistam. Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam (*Joan. vi*). Quid enim est aliud caro quam caro? Corpusculum fragile, vile mancipium, minima pars mei abest tibi. Spiritus tuus bonus semper est in spiritu meo, mecum manet, mecum perseverat, nunquam recedit a me. Memoriam suavitatis tuæ eructabo quoad vixero. In æternum non obliviscar tui, nec poterit facere malitia temporis ut te vel ad horam de pectore meo subripiat; hujusmodi amor locorum et temporis incommoda penitus ignorat, semper enim licet diligere, etsi quem diligas, videre non liceat. Caritas Christi, quamvis absentem, præsentem tamen te mihi reddit: et quanto longius recessisti a me, tanto ardentius in visceribus meis remansisti. Absit ut tua dilectio maris

43) Hildebertum videtur signare.

mihî fluctibus auferatur, cum scriptum sit : « Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam (*Cant. viii*); » tamen, « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo quoniam adhuc (*Psal. xli*), » videbo illum, si non in terra, saltem in cœlo, cum te videbimus, Domine Jesu, in die æternitatis tuæ in splendore ad dexteram Patris. Interim, dilecte mi, oro pro te, si quid potest peccatoris oratio, ad illum qui non spreuit neque despexit deprecationem pauperis. Cæterum « beati oculi qui viderunt quæ tu vides. » Quotidie perambulas officinas nostræ redemptionis, et adorâs in loco ubi steterunt pedes ejus, vides ubi natus sit, ubi fatigatus sit, ubi miracula fecerit, ubi mortem pertulit, et omne itinerarium ejus felicibus oculis admiraris. Ad extremum vides sepulcrum ubi sepultum est corpus Jesu, ubi virgineus flos Mariæ linctis et aromatibus conditus est. Unde et resurrexit hic primus et maximus flos qui apparuit in terra nostra. Ibi non te prætereat memoria Galteri tui, sed ora regem gloriæ, ut qui tibi dedit hæc videre oculis tuis, plantet illa in sensibus meis, et non amoveat orationem tuam et misericordiam suam a me : et ecce Galterus nepos meus venit ad te, qui me tibi et nomine et sanguine repræsentet. Vides illum? vides me. Quidquid illi feceris, mihi factum est. Experiatur in te quantum gratiæ habeo apud te, dulcissime atque amantissime frater. De cætero, vir nobilis atque Deo amabilis, ut scias, et non solum scias, sed etiam sentias quantum erga te nostra fervescat dilectio, duas pelles de Clarevalle per quemdam collateralium tuum militem templi in amoris dotem tibi transmisimus. Hanc ipsam epistolam et per alios nuntios tibi destinare curavi, ut si quid vobis casu in hac delegatione, absentatione unius defuerit, alterius suppleatur præsentia. Bene valeas.

EPISTOLA XIX.

In persona fratris Adæ ad abbatem Cazeiensem cum ordinem intraret.

Domino et charissimo Patri S. Cazeiensi abbati, frater AÐNM non contristari quidquid ei acciderit.

Non sunt in homine viæ ejus : et viam maxime juvenis quis invenit, vel cognovit? hoc est illud quartum, quod penitus ignorat ille Salomon (*Prov. xxx*), sapientiæ singularis, sublimis gloria, rebus affluens, pace securus, levitas enim juventutis comes, naturæ confusio, infusio vitiorum, adolescentiæ vias tortioribus semitis intervolvit, ut non facile possit agnosci unde juvenis veniat, aut quo vadat. Hæc idcirco dixerim ut sequentibus litteris viam faciam, et aperiam vobis cor meum quod diu operueram ante faciem vestram. Ad quid tam longis verborum circuitus intendit, et quo tendit tam audax, sed non mendax oratio? Audi paucis,

(44) Hic est procul dubig Hugo, cujus exstat memoria epist 9, l. v, Petri Venerab.

A domine Pater, affectum cordis mei, qui memoriam tuam impressit in pectore suo in æternum et in sæculum sæculi. Diu est quod deliberavi in corde meo, ut ingrederer ad cor meum et venirem ad vestros Clarevallenses et reliquum dierum meorum agerem inter illos et cum illis. Dissimulavi, fateor, et conceptum propositum meis visceribus invelavi, ne revelatum velociter laberetur. In hoc spiritu veni ad homines Dei, et tandiu pulsavi donec impetrarem ingressum, et ecce cum illis sum quasi unus ex illis. Placeat tibi, domine Pater hoc holocaustum quod obtuli de corpore et corde meo, Domino majestatis, et sit in beneplacito voluntatis tuæ ut voluntatem tuam renunties puero tuo, quia tuus sum, et tuus fui, et tuus ero in sæcula.

EPISTOLA XX.

In persona ejusdem ad Petrum abbatem Cellensem.

(Vide inter epistolas Petri Cellensis in editione nostra ep. 60, *Patrol.* t. CII.)

EPISTOLA XXI.

In persona Aletensis episcopi ad dominum Clarevallensem consultativa.

(Exstat inter epistolas S. Bernardi in editione nostra ordine 474, *Patrol.* t. CLXXII, col. 680.)

EPISTOLA XXII.

In persona Girardi de Perona, monachi Clarevallensis, ad Petrum abbatem Cellensem.

(Vide in Petro Cellensi, *Patrologiæ* t. CCII, ep. 49.)

EPISTOLA XXIII.

In persona Rualeni prioris ad archiepiscopum Turo-nensem, de directione, amore et charitate.

Domino et digne reverendo HUGONI (44) Turo-nensi archiepiscopo frater R. utriusque vitæ successum in Domino.

Etsi paucis scribo vobis, non parum tamen vos diligo in visceribus Christi. Quæritis tamen quantum, ut secure et sincere respondeam, respondeo multum : additis, et qualiter : profecto quantum facultas est fideliter, sapienter, fortiter; in charitate, quia « fortis est ut mors dilectio (*Cant. viii*). » In his tribus gradibus arbitror et affectum et effectum sancti amoris plenius expressum iri. Et quia semel cœpit, adhuc loquar ad Dominum meum, jucundum sit ei eloquium meum : Locus ille, quem tenetis, magnus est et magnam a vobis exigit charitatem. Sine hac fides nihil est, martyrium nihil prodest. Nihil valet omnino expositio facultatum. Hanc volo crescere in domino meo et Patre meo, ut omnia vestra in charitate fiant. Huic enim unitus et per hanc unitus securus ibitis ante pontificem nostrum (45), qui penetravit cœlos. Cæterum bene novit vestra paternitas quid fecerit et quid faciat abbas S. Albini de elemosyna domini Magneten-sis, cujus vos custos eratis constitutus. Saltem

(45) Christum scilicet de quo hæc S. Paulus c. iv ad Hebr.

depositum, quod apud eum deposui, resignare debuisset, et postea dicere si quid esset dicendum. Cum hoc emendare feceritis, vestrum ipsius honorem facietis, amantissime Pater. Dominum Aletensem (46) vestræ sanctitati commendo, quia quidquid illi feceritis, factum est nobis. Gloria vestra hæc est pauperem et vestrum et talem episcopum protegere et honorare. Ego autem vester fui, vester sum, et vester ero, quandiu fuero, et ubicunque potero; mea voluntas est vestram cum voluntate Domini facere voluntatem.

EPISTOLA XXIV.

Ad Petrum abbatem Cellensem, excusativa dictandi vel scribendi.

(Vide ubi supra, epist. 50.)

EPISTOLA XXV.

Ad Henricum Trecentensem episcopum, in persona Rualeni prioris Clarævall., pro abbate Cellensi recommendativa.

(Vide ubi supra, epist. 51.)

EPISTOLA XXVI.

In persona Henrici fratris regis ad Hugonem de Compendio, redargutiva et attractiva.

(Vide supra, hujus voluminis col. 1567, inter epistolas Henrici Remensis archiep., regis Ladovici VII fratris.)

EPISTOLA XXVII.

Ad Odonem Pulterensem Abbatem regrattativa de tunica quam remisit.

Charissimo Patri et præcordiali amico O. Pulterensi abbati Fr. N. se ad pedes.

Quantum et diligam vos, et dilectus sum a vobis testis est antiqua familiaritas. Licet enim me in humili, vos in sublimi loco fortuna locasset, amor tamen qui postquam amor est, et regem et pauperem unit, unum ex duobus effecerat, ille adhuc in vestro pectore concalebat, cum mihi vestra munera transmisistis, et posset quidem indui tunica vestra, si unica non fuisset. Nimis est pretiosa, et speciosa hæc solo, non bona quia nimium bona, dilectissime Pater. Nec volo nec valeo, imo non debeo induere illam inter eos qui panniculis et semicinctis vestiuntur, nec purpuratus necnon tunicatus incedam. Absit, absit ut peccatrici carni vestis iterum splendida coaptetur, ne rapietur ad ineptias suas. Propterea remitto eam vobis, cum non sit inter nos qui vel audeat, vel debeat illam induere, vos induite illam, domine Pater, cui et ex ordine licet et ex dignitate. Cum enim tunicam induitis ultra consuetudinem et ordinem vestrum facitis, sed scitis quid dixerit. Si quid supererogaveris, ego cum reddero reddam tibi. Multa tamen gratiarum actione prosequor et qualitate muneris et quantitate munerationis; ita vero diligo donum remissum, sicut diligerem et retentum; quia non datum, sed

(46) Hic est Alicensis episcopus vel a S. Maclovio, de quo ad epist. 13, sup.

(47) Male in Ms. *Philippi*: Nam usque ad annum 1200, ne unus quidem hujus nominis imperator regnavit. Emendatio ergo lectio, *Philippo*: qui S.

dantis animum intueor. Ego profecto qui fueram antea servus vestræ sanctitatis et nunc et ante. Nec enim ordinis mutatio mutavit amicitiae firmitatem, sed augmentavit. Unum in calce litterarum, supplico, ut oretis et orare faciatis pro me filios vestros et fratres nostros, salutatis eis ex nostra parte, si dignum judicatis; salutate etiam Josellinum vestrum et rogate ut in diebus juventutis suæ memor sit mortis suæ, antequam veniant anni de quibus dicat: Non mihi placent.

EPISTOLA XXVIII.

Ad Petrum Cellensem. Exhortativa contra malos et de correctione.

(Vide in Petro Cellensi, *Patrologiæ* t. CII, ep. 52.)

EPISTOLA XXIX.

B *In persona fratris Philippi. Ad cancellarium imperatoris attractiva, consultoria pro libris, etc.*

Charissimo domiuo et amico Coloniensis Ecclesie præposito, et cancellario imperatoris (47), Pulchro, bene disponere ut suum.

Ut verbis prophetis te alloquar, dilecte mi, anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritus meus in præcordiis meis (*1^a sa.* xxvi, 10, 4) Tacere deeram et cum propheta ponere in pulvere os meum, si forte sit spes (*Thren.* iii), si forte respiciat ille misericors pietatis intuitus humilitatem meam et laborem meum, hæc proposueram, ne et loquens, loquacitatis notam incurrerem; sed, fateor, amplius affectui meo imperare non potui, quin saltem præsentis epistolæ remedio cor meum tibi communicarem. Quod si se stylus extenderit, parcat affectui, qui novit affectum, et proximitatem deputet charitati, utinam datum esset mihi desuper hæc viva voce proferre! oculi quippe loquentis fidem proferrent vel facerent et efficacior esset sermo vivus, quam scriptus, lingua quam littera, oscularer illud mihi dulcissimum atque amicissimum caput. totusque a collo penderem hominis illius, cujus memoria pectus meam latius occupavit, altius irripit, stabilius possidet, viventi convivit; nec mirum quia spiritus tuus bonus prævenit me in benedictionibus dulcedinis, et, ut verum fatear, semetipsum exinanivit, vilem benigne colligendo personam, cum te in rerum verticem fortuna locasset. Et ideo dulcior ista confederatio quam adulatio non extorsit quam nescivit personata felicitas, nec fortunæ blandientis in alterum sublimitas simulavit; ut enim inæqualitas eminet personarum, et superior inferiori totis partibus jungitur, singularis utique humilitas est, quia rarissime, amicitiae magnitudo de fortuna impari pares amicos facit. Propterea dico tibi: solus es et in mundo, et de mundo, quem singulariter et interminabiliter visceribus meis impressi. Eia, auditum est in terra nostra quod vexillum crucis as-

Ber. commotus exhortatione potenti, spreto cancellarii et Coloniensis canonici honoribus, factus est Clarevallensis monachus, et paulo post elegantem scripsit epistolam, relictis Coloniensibus canonicis, quæ exstat c. 9, l. vi *Miracul.* S. Ber.

sumpseris, quod proposueris ire in civitatem Jerusalem ubi virgineus flos Mariæ linteis et aromatibus conditus est, unde et resurrexit ille primus et maximus flos qui apparuit in terra nostra. Non tempus et opus est ostendendi sapientiam tuam, ut sic disponat domui tuæ, quod conveniat honori personæ tuæ et salutis animæ in æternum et in sæculum sæculi. Tu quia in sorte, et de sorte Domini es, sine uxore es, frater tuus sine liberis est, soror maritum non habet, tota domus spem perdidit filiorum, hoc ideo factum arbitror ut sterilitas carnis in quæstum animæ commutetur, et scias quia feliciter est fecundum esse spiritu, quam carne, et gloriosius cælo parere quam sepulcro. Cum ergo omnium necessitudinum nomina sint sublata, quis faciendus est hæres, nisi ille qui omnia dedit, qui te fecit, cum non esses, qui redemit cum perditus esses, qui te vocat ad servitium suum, et potens est reddere in illum diem Dominus Jesus Christus? Sed et illum singulariter thesaurum tuum nobilem, bibliothecam loquor: quam utique tam mirabiliter, quam incomparabiliter conguessisti, vide ut relinquantur pauperibus Christi, qui pro te orent et plorent ut prosperum iter faciat Deus salutarium nostrorum. Quos cum benedictionibus tuis visitaveris, leva oculos tuos super domum istam in qua habito: et si non propter illam, saltem propter me servum tuum: et, ut tibi in aurem loquar, non est locus ordinatio, non est gens amabilior, non est vita sanctior in omni sanctitate, quam Sanctus sanctorum reliquit in terris. Tu vero, etsi præsentia remotus es a me, memoria tamen totus es apud me, quia tuus sum, et tuus ero quandiu fuero. In corde meo te assidue videbo quare præsentiores sunt qui æ animis quam oculis intuentur, et plus est corde connecti, quam corpore: ut autem memoriale tuum oculis corporalibus etiam præsentetur, mitte mihi aliquid quod monacho conveniat. Saluta mihi etiam dominum regem: qui et forte mei propter grandia negotia oblitus est, ego tamen ejus non obliviscar in sæculum.

EPISTOLA XXX.

In persona domini Clarendallensis ad Constantinopolitanum imperatorem, ut faciat novum militem.

(Est epistola 468 S. Bernardi. Vide *Patrologia* t. CLXXXII.)

EPISTOLA XXXI.

In persona fratris Walteri (48) ad W. fratrem suum, exhortativa ad mundi contemptum.

Dilectissimo fratri suo WALTERO frater suus W. viam veritatis ingredi, nec egredi ab ea.

Etsi longo terrarum spatio et difficillimi maris interjectu remotus sum a te, tamen memoria sum

(48) Hunc Walterum esse illum ipsum de quo c. 41 lib. i Vitzæ S. Bern. non obscure patebit lectori.

(49) Id est pucro vel servo. Eam rursus vocem observavi in antiquis Cisterciens. constit. Apparet formatum ex Hispan. voce, *Garzone*.

A juxta te, et non cesso orare pro te ad illum qui non sprevit neque despexit deprecationem pauperis. Neque enim, quia in Clarendalle sum, vel exui vel exivi affectus humanos, sed audio Apostolum Dei, imo Dominum in Apostolo prædicantem: « Si quis curam suorum non habet, fidem negavit et est infideli deterior (1 Tim. x). » Propterea memoriale nominis tui arctius impressi visceribus meis, sciens quia omnia tua mea sunt, et tu meus es, dulcissime frater. Garcioni (49) fratris mei ego nec credam, nec credidi. Obitum fratris mei jampridem noveram et feceram orari pro eo, et adhuc faciam, fratrem nostrum Achetimum scribis uxorem duxisse, sed utinam scripsisses quod ei tertio anno, pro meo amore, terram suam sicut biennio feceras, concessisses; si inveni gratiam in oculis tuis, adhuc tertio anno, meaque intercessione concedatur. Quod autem sub domino rege Scotiæ (50), sub quo et virtus mercede, et vitium ultione non caret, disposueris (51) ire in Jerusalem, placet animæ meæ: hoc est enim militare militiam bonam, invisere et defensare officinas nostræ redemptionis, contra eos qui adversus Regem gloriæ extulerunt caput. Scio quia commota est, et contremuit terra a facie sermonis hujus, et reges, et principes, et populi terræ certatim evolant, ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem et nolo dicatur tibi: Tu solus peregrinus es, et nescis quæ fuerunt in Jerusalem his diebus? (52) (Luc. xxiv). Melius tamen esset et securius ut sæculum omne relinqueres, quia vanitas vanitatum, et omnia vanitas, et hoc singulare salutis consilium est esse in concilio justorum, et congregatione. Quod si tetigit te Spiritus Dei, ut omnino illuc ire proponas: dispone domui tuæ, et tali dispositione, quæ conveniat strenuitati tuæ et placeat animæ meæ. Terram illam, quam tibi dedit dominus rex, fac confirmari sigillo regio, et assensu filii sui coram testibus. Cum hoc factum fuerit et illam et reliquam, fac confirmari fratri tuo, si ego aliquid possum in corde tuo, si te tangit recordatio nominis mei, quis enim melius et fidelius servabit eam tibi? Quod si discesseris (quod Deus avertat) (53) quis justius succedet quam frater fratri? melius est enim quod frater tuus hæreditet terram tuam, quam filius alienigenæ inducatur in eam, qui se generi nostro per sororem nostram immiscuit. Ecce habes cor meum; et consilium meum audi, et exaudi me si frater meus es, et si vis me fratrem tuum in sæcula.

EPISTOLA XXXII.

In persona fratris Franconis ad socios qui remanserunt, incitativa ad fugiendum mundum.

Dilectissimis sociis suis, dilectissimus eorum

(50) Scilicet Henrico, quem pluribus commendat Guell. Neubrig. l. i rerum Angliæ integro cap. 23.

(51) Perperam, in ms. *disponeris*.

(52) Est responsum apostolorum ad Christum habitu peregrini apparentem.

(53) Pareat hic deesse voculam *nemo*.

socius Franco, cito fugere a ventura ira, quia tempus breve est.

Etsi corpore recessi a vobis, corde tamen remansi vobiscum, vel vos potius remansistis mecum in visceribus Jesu Christi. Minime quidem deserit me dulcis vestri memoria. Sed quanto memoria dulcior, tanto absentia esset molestior, nisi ille esset in causa, cui conveniunt omnia; cui nos et vivere, et mori felici necessitate proposuimus, vos quid facitis? qui videtis et intelligitis, quia « vanitas vanitatum et omnia vanitas (Eccle. 1), » quia « vane conturbatur omnis homo? (Psal. xxxviii.) » Abeunt dies et dies, anni, et anni, mundus irretardabili cursu festinat ad finem. Non cessant tamen filii hominum, quæcunque vident quæ cadere possunt, et juxta Prophetam non est finis possessionis eorum. Quis erit finis omnia sine fine conspicientibus? fremit mundus, premit corpus, tremit animus, mors vos sequitur, fugit vita, hostis instat a tergo, prope est iudex, qui stetit sub iudice ut reddat unicuique juxta opera sua, inter hæc omnia vos dormitatis et dormitis: cum verissimum et irrefragabile sit quia nihil mortalibus morte certius, nil incertius hora mortis, et, juxta Salomonem, « quid habet amplius homo de omni labore suo, quo laborat sub sole? (Eccle. 1) » mors succedens succidit omnia et præterita vanitatis arguit et erroris. Pro illo igitur, qui elegit exsultare a cælis ut vos reportaret ad cælos, fugite de fornace Ægypti, et venite in terram promissionis: ubi vos amici et fratris jam præcessimus, quia non est via rector, non est via sanctor, dilectissimi fratres.

EPISTOLA XXXIII.

Ad Philippum Leodiensem archidiaconum, rememorativa amicitia et incitativa ad religionem.

Illi suo antiquo et familiari domino et amico PHILIPPO Leodiensi archidiacono frater NICOLAUS, illi servire, cui servire regnare est.

Forsitan miraris quis est qui scribit tibi; sed noli mirari hoc, quia servus tuus est; et si dignum iudicas, amicus, hic est qui tecum montes lubricos glacie vel scopulis exasperatos transiit et transivit (54), qui tecum Romæ et corde et corpore fuit, tecum in Tiburtinis montibus vigilavit. Hoc solum sit commonitorium et commemoratorium pristinae fæderationis, quia non loca propter ea, sed propter amicitiam, quam in locis contraximus, memorantur. Quid enim hæc omnia nisi vanitas vanitatum, et omnia vanitas? ubi numerosus exercitus et militaris illa juventutis triumphalibus ornamentis in-texta? ubi denique ille sublimis et potens in solio gloriæ suæ, cui ad nutum nutu citius senatus et populus, sed et clerus astabat? transierunt hæc omnia velut umbra, et singularis ille splendor velut fumus evanuit; ibi tamen dilectio tua perennem in pectore meo pepigit mansionem; et ab illo die, memoria tua pectus meum altius irrupit, latius

(54) Necessario fuerit hic legendum. *transcendit*, aut aliud quiddam simile, ad tollendam repetitionis

occupavit, stabilius possidet, viventi convivet, presseram styllum haectenus, rem tacitus considerabam et submurmurantium voces tanquam surdus non audiebam et sicut mutus non aperiens os suum. Alii dicebant: Prope est ut veniat tempus ejus et dies ejus non elongabuntur; alii vero: Quousque animam nostram tollit et non citius et sollicitius rumpit omnia et desideratus et desiderandus? Ego modicæ fidei eram, nec credebam afferentibus et referentibus sermonem istum, timens delicias et divitias in quibus ab ipso juvenutis flore jugiter fueras observatus. Præcogitans tamen divitias miserationum Domini illud sæpissime replicabam. Quis scit si convertatur, et ignoscat Deus (Joel. xi): et relinquit post se benedictionem? dum ita nutaret sic, et nutaret se pusillitas et pusillanimitas amici tui, ecce subito nuntius plenus spei (quæ non confundit) advenit, qui diceret redditionem tuam solemniter factam, et jam non solum venire, sed et, qui veniant tecum, fideliter et efficaciter congregare; fateor, non me capio præ lætitia et inter administrationem et expectationem suspensus sum, donec teneam te et non dimittam, nisi introducam in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ, et gaudeas ad vocem sponsi et sponsæ omnibus diebus vitæ tuæ; verumne erit, Domine Jesu, ut tantæ nobilitatis sanguinem et tantæ utilitatis hominem abscondas in tabernaculo tuo in die malorum, et non solum in tabernaculo, sed in abscondito tabernaculi tui. Quam libenter videbit ille magnus providentiæ oculus tantum ac tale vas furatum Ægyptiis et in donaria Domini separatum. Lætentur igitur cæli, et exsultet terra, et spargantur celebratæ et celebrandæ conversionis gloria usque in fines terræ, quia Philippus ad paupertatem pauperum Christi descendit, et honorabile nomen eorum coram illo; veni igitur, Domine, et noli tardare, quia si negotiis credis, negotia nunquam finem habebunt, nemo cum sarcinis enatat, ait ille sæcularis orator (55), festivus erit tam festinus adventus, qui te in conscientiam, nos in lætiam reponat, et quia verus amor, ibi quoque timore trepidat ubi non est timor: attende paulisper, et quod dico, quia propter te dixi, nec me putes orationis velle floribus inhiare, sed affectum accipe presse, cauteque signatum juxta vocem prudentis, in agro mentis pœnitentis spiritum concepisti, delicatus profecto conceptus, et excuti facilis ante partum. Mille sunt beneficia dæmonum, quibus injectis vel non formabitur vel deformabitur semen verbi Dei. Caro enim tenerrime respirat, et egressum de Sodomis spiritum respicere frequentius subhortatur, nec de victoria desperat, cum omnes illecebrosa sensuum voluptate facillime novimus revolvere, et efficacior sit conatus carnis ad crimen, quam spiritus ad virtutem. Sed forti animo fortiter

superfluitatem.

(55) Seneca, epist. 21.

incedendum est, nec curandum, si post te musitet (55*) prurigo voluptatum; sed juxta quod Augustinus de se meminit, succutiat carneam vestem suam, nec deerunt qui dicant tibi euge, euge, qui te adnoneant in frigidiores annos sanctum differre propositum, et amoveant ab oculis tuis quia dies Domini sicut fur in nocte, ita venient dicentes: Quid tibi, et vitæ huic, quam potius evitare quam ad eam te invitare oporteat? Quid somnias teneros artus, et exquisitis educatos deliciis longum posse ferre martyrium? incipe, sed quod non te poeniteat incepisse, neminem sero poenitet, quem mors invenit poenitentem. In extremo vitæ dum paradisum latro meruit, exemplum reliquit. Si has Sirenes usque in extremum dulces audieris, longius abstraheris in voraginem voluptatum. Aderit autem et fraudulentus ille contortor (a quo nemo unquam nocendi inducias extorsit) sub quo casus frequens et respiratio difficilis, et de quo rara, et nunquam secunda victoria, et dicit tibi: Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraveris me (56). Cum autem vigilantissimum oculum habeas, nonne vides quanta mundus laboret insania? res. in infinitum cedit si juxta sapientem recensere velim discrimina principum, si turbati querelas conjugii, si mille Menedemos deploratores, filios scortatores, si conflatas inique vel attritas turpiter divitias, si possessiones arrogatas armis, erogatas flagitiis, sublatas dolo, translatas præjudicio et (quibus in hoc tempore nihil abjectius) jactura nominis quasitas et honesti. Ab Ecclesia igitur, et cum illo (57), (cujus nomen portas) adfunge te ad curram istum: ubi millia lætantium, et Dominus in eis, locus enim iste a Deo factus est, locus quem elegit Dominus ex omnibus locis terrarum, ut esset nomen suum ibi; et miseri filii Adam, qui hic non finiunt finem solum. Denique nobiscum delirium, nobilitum, delicatiorum, litteratorum infinita pluralitas perseverat, qui ex eodem quoque luto formati sunt. Excessi, fateor, epistolarem modum; sed currentem stylum plurimum instigavit affectus; veni ergo, dilecte mi, incipiendo, veni proficiendo, venies et transibis perliciendo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.

EPISTOLA XXXIV.

Ad Amedeum episcopum Lausanensem dilectiva, et laudatoria.

Patri suo frater NICOLAUS se ipsum ad pedes.

Multa præsumptio, si non multa esset dilectio,

(55*) In exemplari, *inuset*; nos vero reposuimus, *musitet*. Pruriens enim caro non audet elata voce cœlestem animam compellere de spurcitia; sed musitatione crebra tentat ingerere, excitareque mentis affectum, ut hæc notavi. Hildeb. Cenoman. epist. 41 occurrit iisdem scribens verbis, imo planioribus his: *Si dum incipis fugere te, velut post tergum musitet prurigo voluptatum, etc.*

(56) Verba sunt ejusdem contortoris Christum tentantis. Matth. iv.

(57) Scilicet S. Philippo verba sunt S. Spiritus monentis S. Philippum ut jungeretur curru Candacis Æthiopsis et infidelis legentis Isaiam prophetam,

A quod præsumo scribere vestrae sublimitati, affectus enim trahit me, qui nec legibus obtemperare, et cui reges imperare non possunt. Nescio enim quo pacto, ex quo vidi vos, dilectio vestra ipsis animæ meæ penetralibus largiter se infudit. Nec fuit mora inter aspectum et affectum, quamvis affatum tardius habuissem. Si ergo fidenter scribo ex hoc est quia fideliter amo, quasi si audax sum, non tamen mendax. Amor Dominum nescit, agnoscit amicum, et in infulis, dignitatis nescius, dignatione dives, affectu potens, suasu efficax, perspicax puritate: quid ergo si ascendisti sursum, domine mi, imo potius dilecte mi? etiam super pennas ventorum non subduceris affectui meo, et si ascendas ad cœlos, sequar te quocunque ieris. Non enim amo pontificem, sed hominem qui zelum legis cathedræ contulit, non a cathedra suscepit. Quis ille, a'unt, vigor, quæ solertia spiritus, quæ saltu suæ subtilitatis obstantia quæque perrumpit, et quæ possit de singulis artibus etiam cum singulis artificibus philosophari? Propterea supereminet illa mortalitatis tuæ liberalitas, quæ juxta oratorem s. præbet blandam pueris, juvenibus comem, gravem senibus, confortans omnes, omnibus se conformans in sermone communis, in contubernio æqualis, in consiliis præcellens, et multum ambienda, quia minime ambitiosa. Vidi enim te sine superbia nobilem, sine invidia potentem, sine superstitione religiosum, sine jactantia litteratum, sine ineptia gravem, sine studio facetum, sine asperitate constantem, sine pluralitate communem, illud admirans quod eminenti scientiæ conscientiam habes superiorem. Talem te credit spiritus meus, talem te loquitur affectus meus, assidue mihi submurmurans spiritum tuæ suavitatis, mitto tibi librum magistri Anselmi (58) de Spiritu sancto bene punctatum, nisi fallor, et emendatum: ego, inquam, qui tuus sum et tuus ero quandiu fuero, amantissime Pater.

EPISTOLA XXXV.

Ad Walterum (59) nobilem et discretum provocativa, ad religionem recommendativa Clarevallensem.

Fratri Waltero frater NICOLAUS illuc tendere, ubi est vita.

Litteras tuas tam libenter suscepi quam ardentem eas desideraveram; quæ, ut per fidelem nuntium manus meas occupaverunt, exoccupavi me, ab omni negotio et otio remotissimo mox adnotus, vix me ipsum mihi ipsi credebam. Est mihi scriptoriolum

repete historiam ex Act. viii cap. Non male his quadrat locus serm. i S. Bern. *De dedicatione Ecclesiæ*, hæc procul ab initio.

(58) Scilicet S. Anselm. Cantuar. archiepiscopi: quem inscriptum de processione Spiritus sancti hodieque lectitant docti. Ille, inquam, ipse est, de quo in epist. 21, 22, et Hildeb. Cenoman. ut auferam scrupulum ingestum ex scholio eidem appposito. Nam l. iii, epist. ms. ejusdem S. Anselm. diserte legi nomina et scriptorum et ad quem scribebat.

(59) Epist. 31 scripsit alterius Walteri nomine, hæc autem suo.

(60) in mea Clarevalle, vallatum undique officinis A qui diligit ornamenta doctrinæ. Cum igitur eam
 cœlestibus et celantibus illud. Ostium ejus aperitur
 in cellam novitiorum, ubi frequens numerositas tam
 nobilium quam litteratorum novum hominem in
 novitate vitæ parturiunt, genitibus cœlos, fletibus
 angelos inclinantes, nec declinantes donec orationis
 vehementia cherubin et seraphim transvolent, et
 ante misericordes oculos dulcissimi Domini rapiantur. A
 dextra parte claustrum monachorum excrescit :
 ubi floridior ille conventus obambulabat, qui felici
 securitate vel secunda felicitate in aliquid melius et
 lætius profecerunt et defecerunt in atria Domini.
 Ibi divinarum eloquiorum libros sub castigatissima
 disciplina sigillatim aperiunt, non ut eventillent
 thesauros scientiæ suæ, sed ut dilectionem, compun-
 ctionem eliciant et devotionem. A læva proeminet
 domus et deambulatorium infirmorum; ubi corpora
 disciplinis regularibus lassata atque cassata cibis
 lautioribus refoventur, donec vel sanata vel melio-
 rata revolent ad laborantium et orantium gregem,
 qui viam faciunt regno cœlorum et violenter rapiunt
 illud, nec contemnendam putes domunculam
 meam, quia et desiderabilis est ad affectum et delectabilis
 ad aspectum et reclinabilis ad secessum. Plena est
 libris electissimis et divinis, ad quorum jucundam
 inspectionem, despectionem mundanæ hujus vanitatis
 agnosco, considerans quia vanitas vanitatum et omnia
 vanitas; et quia nihil est vanius vanitate, hæc mihi
 tradita est ad legendum, ad scribendum, ad dictandum,
 ad meditandum; ad orandum, et adorandum Dominum
 majestatis, hic sapius infelicis conscientia mole depressus
 solitudinem mei cordis ingredior, et est mihi ratio
 iudex, conscientia testis (61) timor crucifex, statuoque
 me ante faciem meam, ne me statuat ante faciem suam
 terribilis illa majestas in cujus manibus est horrendum
 incidere; hic aperui Epistolam tuam et prævolantibus
 oculis legi avidè, relegi avidius, avidissime lego,
 lotus contextus ejus virilis erat excedens vires
 ingenii tui; ingenii, inquam, illius quod reliqueram,
 inerat ei, juxta virum eloquentissimum, rhetoricæ
 partitiones, oratoricæ gemmæ, vernantes clausulæ
 non pueriliter sed viriliter operabantur. Nec hoc
 dico quasi hæc cor meum vel debeant vel habeant
 occupare quæ etsi funditus oblita non sunt, tamen
 penitus sunt relicta; sed quia cum te amem, amo
 etiam in te quod litteras amas. Pars enim quædam
 probitatis est nosse meliora, et bono proximus est,

(60) Illic incipit *τοιοῦτο γρηγορίου* Clarævallensem
 persequiturque ad epistolam calcem.

(61) Videtur respexisse illud Quintil. orator.
 Institut. l. v, c. 11: *conscientia mille testes.*

(62) Quod ejus miro teneretur desiderio, testes
 sunt epistolæ 16, 51, 52.

(63) Perperam in ms. *Evangelii*; appellat autem
 evangelicum largitorem; qui amico noctu ab eo petenti
 tres panes dedit victus improbitate hominis.

(64) Nota ejus crudelitas ex æneo lauro, de quo
 Val. Max. l. ix, cap. 2. Sen. obiter l. vii De benef.
 cap. 19, l. ii De ira cap. 4, et l. xi De Clem.
 cap. 4.

(65) Relege Prov. Midæ divitiarum, chil. 1, cent. 6,

qui diligit ornamenta doctrinæ. Cum igitur eam
 attentius et intensius perlegissem, cogitavi dies anti-
 quos inter nos, secundum sæculum, et quæ sæculi
 sunt, animæ duæ, animus unus excitavit et dixi:
 A a a, Domine Deus. Seduxisti me, Domine, et sele-
 ctus sum; fortior me fuisti, et invaluisti; partem
 animæ meæ recepisti in cœlo, partem reliquisti in
 cœno, et sine illo sum, sine quo tamen esse non
 possum, itane deficiet in dolore vita mea, et anni
 mei in genitibus. Si inveni gratiam in oculis tuis,
 redde eum sibi, imo et tibi, ac per hæc, mihi: quis
 tu es, qui peccata condonas, merita donas, præmia
 redonas, Domine Deus meus. Redde Robertum,
 redde Leceinum, redde Valterum (62), et si de
 duobus nec exaudior, aufer saltem pro tertio. Re-

ndite mihi ut refrigerer in hoc priusquam abeam,
 et videam dimidium animæ meæ vivere voluntati
 tuæ in medio meorum Clarevallensium; in medio
 denique juvenalium tympanistiarum, juvenalarum
 quæ dilexerunt Deum nimis, tympanistiarum
 quæ crucifixerunt carnem suam cum vitis et
 concupiscentiis: non cessabo a precibus, Domine
 virtutum (*Psal. lxxvii*), donec surgas juxta formam
 evangelici (63) largitoris, si non propter amicitiam,
 saltem propter importunitatem. Cum autem summa-
 tim verba Epistolæ volvissem, et revolvisssem sigil-
 latim, lætatus sum; sed lætiam abundantior tristitia
 sepelivit, conjectavi enim te currere et acris
 et alacris post vanitates et insanias falsas: et nec
 unum verbum ad quod tibi de Clarevalle propo-
 sueram, reposuisse [*al. respondisse*]. Scio ego quod
 amabilis et affabilis et tractabilis sis: et quod ve-
 rearis et revereris aliquantulum oculis judicis
 cuncta cernentis, sed subversores sunt tecum, imo
 tu cum subversoribus esse cœpisti; illos duos lo-
 quor, vulpes astu, fastu leones: ad superbiendum,
 tauros: imò tauros ad consumendum, nonne ipsi
 sunt, quos juxta Sidonii vocem hæc peculiariter
 provincia manet inferre calumnias, deferre perso-
 nas, afferre minas, auferre substantias. Ad eorum
 enim consilia (64) Falaris cruentior, Midas cupidior,
 (65), Aucus jactantior (66), Tarquinius superbior
 (67), Tiberius callidior (68), Gaius periculosior (69),
 Claudius socordior, Nero impurior, Galba avarior

D (70), Vitellius sumptuosior (71), Domitianus trucul-
 entior (72) redderetur. Fili mi, ne ambules cum
 eis. Ipsi suam tibi rubiginem affricabunt, et intricabunt
 te doloribus et laboribus multis, de quibus
 eras. 8.

(66) Ita Virg. vi. *Æneid.*

(67) Ob superbiarum contemptum. Dionys. Halic. l. i
 Orig. cap. 53, dec. 1.

(68) Eo præcipue spectare videtur cap. 59.
 Sueton.

(69) Vocat *periculosiorem* ob varia quibus se ob-
 jecit bellorum pericula.

(70) Videbitur ejus avaritia. c. 12.

(71) Suet. cap. 13, et post Eutrop., l. vii descri-
 bunt.

(72) Notissima est truculentia ejus in historiis
 Eccles., Martyrologiis; Suet. cap. 10, 21.

exire non poteris etiam cum volueris, cum dolueris te oppressum. Veruntamen de illis quid ad me? suo Domino stant aut cadunt, nec enim hæc dixi ad instantiam, sed ad cautelam; ne forte te convertant aut pervertant, si mores eorum imberberis. Scio enim quia proprium est stultitiæ (73) aliorum vitia cernere, suorum oblivisci. Nunc ad te sermo retorquendus est, patere me paulisper attingere cor tuum, i. e. et cor meum: si tamen verum est, quod nos simus secundum epistolam tuam, unum et anima mea. Juvenis es, sed certe paucorum annorum juvenis, multorum peccatorum, nullorum meritorum, nondum poenitentiam perfecisti, sed nec incepisti: nec me fallit vigilantia mea. Quæris unde id sciam? quia profecto non poenitentia sed pestilentia est locus ille, ubi (74) cum fecerint unum proselytum, faciunt illum duplo filium gehennæ, quam se, non est tergiversandi locus: Ego, eos et intus et in cute novi. Sepulcra dealbata sunt, plena interius ossibus mortuorum. Prætermitto quod intrinsecus latet, quia et me pudet dicere et te non decet audire, venio ad manifesta. Quod si, juxta virum mordacem, nares illorum duorum (qui bene duo sunt, quia ab unitate divisi) rubiginosi aura (75) nar-supii, afflaveris, nonne confestim videbis illic, et oculos Argi et manus Briarei (76), et Sphingarum (77) ungues et Ulyssæis (78) argutias et Simonis (79) fallacias, et perjuriam Laomedontis (80), et fidem Polymnestoris (81), et pietatem Pygmalionis (82) adhiberi? fortasse respondes: Juventuti lætitiæ, senectuti poenitentiam deputabo, cum defuerit sanguis, et juvenilium medullarum validissimus et calidissimus ignis abscesserit. Dilecte mi, mors hunc ordinem non servat, quæ tam juvenes quam senes exire compellit, involvens pariter humile et celsum caput. Nihil enim mortalibus morte certius, nil incertius hora mortis; non est, anantissime juvenis, summa nostræ felicitatis in carne ponenda. Honestum ei vile est, cui corpus nimis est charum. Non enim vivit, cui nihil est in mente nisi ut vivat (83). Nihil novi videmus: et sit homini hujus sæculi nausea; ver hiemem, æstas ver, autumnus præteritatem premit, et omnia in orbem aguntur. Comedi-

(73) Stultitia fuerit, aliorum conspiciere vitia, despiciere sua.

(74) In rem suam vertit satiricum Christi acerbum de Phariseorum hypocrisis sermonem Anath. 24.

(75) In ms. *auræ*, nescio quis adoram reposuerat anima, sequens vero verbum, afflo, sat ostendit reponendum fuisse, *aura*.

(76) Necessario licet res non postulasset, in plurali ponere debuit *manus*. Erat enim centimanus test. Phorn. in speculat. de nat. Deo. S. Gregor. Nazianz. in orat. de funere patris usurpavit eodem quo hic sensu: *Καὶ τοὶ γὰρ τοὺς ἄλλους ἰσῶν ὡς βριάρεω χεῖρας ἐπιβάλλοντες τοῖς δημοσίοις*: videns quoque alios, Briarei manus injicientes bonis publicis.

(77) Sphingarum, correctus, Sphingum ex Mela. lib. III, cap. 10, Plinio et aliis.

mus, bibimus, dormimus, et miserias nostras (quod omnibus miseris miserius est) et eligimus et diligimus, horrendo sæculenti (84) corporis carcere circumsepti. Pro illo igitur, qui te fecit, redemit, vocavit in admirabile lumen suum, veni huc finire finem tuum, et si non propter te, saltem propter me, qui amore et timore tui, dies anxios et noctes laboriosas duco. In argumentum et condimentum tibi sit interitus iterii tui: quem in ipso ætatis et scientiarum flore, acerba mors præcidit et occidit. Quidquid alii patiuntur, et tu poteris pati, quia ex eodem luto formatus es. Nihil autem tibi grave esse poterit, si recordatus fueris quid biberit ad patibulum, qui nos invitat ad cælum, cujus si sequeris exemplum, consequeris et regnum, regnum omnium sæculorum. Nonne etiam ille Henricus regis filius (85), et regis frater (86) nobiscum est genere singularis, sublimis gloria, rebus affluens, pace securus, secundum carnem nobilis, secundum sæculum potens, litteratus pro ætate, in cujus obsequium tam fortuna quam ratura juraverant, quasi unus ex nobis? Omnis ille regius apparatus in profundissimam humilitatem detumuit: ita ut exemplum esse possit etiam his quos accepimus in exemplo. Super his omnibus, rescribe mihi voluntatem tuam et credo te vera dicturum, cum tibi a pueritia inuatum sit nolle mentiri. Nec tamen, si non veneris ideo putes me ab amore tuo vel transverti vel averti posse, sed amicitiam semel ceptam atque receptam usque ad mortem et post mortem etiam retinebo in visceribus Jesu Christi, unde, et quidquid habeo, quidquid sum, quidquid possum, tuum est, si tamen voluntas tua cum voluntate Domini concordet. Nunc autem te prolixior pagina doceat, quia, etsi non dictatoris imaginem, orationis tamen perdidisti veritatem; cum Tullius oratorum rex et Romanæ eloquentiæ princeps, principalem facundiam asserat, quæ paucis multa cohibens studet potius causam implere, quam paginam, sed addit plurimum huic vitio dilectio tua, quia dictare tibi et occupatus incipio et involtus depono, dam, saltem hoc remedio cor meum tibi volo communicare. Intolerabiles enim essent amicorum absentia, si non intervenirent re-

(78) *Ulyssæis argutias*. Relege adagium, Ulysseum commentum.

(79) Simonis, vel Simonis, illius scilicet vasri, quo agente Troes everterunt muros ad inducendum equum ligneum in urbem suam, qua de re Virgil. in Æneid.

(80) Perjuriam Laomedontis, Hygin. fab. 89 enumerat.

(81) Polymnestoris fidem, magis perfidiam, quam Hygin. describit fab. 109.

(82) *Pietatem Pygmalionis*. Id *εἰρωνικῶς* dictam apparet, hoc i. Æneid.:

Pygmalion scelere ante alios immanior omnes.

(83) *Non vivit, cui tantum est curæ, ut vivat.*

(84) Mendose, in ms. *setulenti*.

(85) Ludovici Crassi Francorum regis.

(86) Ludovici VII æque regis, ut rursus epist. 39.

media litterarum. Sed jam epistola complicanda est, A et ceræ mandanda, ut saltem terminum meæ loquacitati, quem non potuit verecundia, ponat vel charta. Quæ cum digitis tuis reserabitur, oculis inspicietur, ora Dominum qui fecit nos, ut non imputet nobis quæ fecimus nos; sed cum pereunte immunditia, mundus vere vocabitur: mundus ostenderit nobis se ipsum in forma Dei, in die virtutis suæ, in splendoribus sanctorum, et ipse sit finis Epistolæ, quem cernere finis.

EPISTOLA XXXVI.

Ad Petragoricenses clericos in persona fratris Alquerii, incitativa ad ordinem Clarevallensem.

Dilectis suis Petragoricensibus clericis frater ALQUERIUS: *Illam vivere qua in cælo vivitur vitam.*

De terra longinqua scribo ad vos, quamvis vos B a corde meo longe non sitis. Charitas enim, quæ in sacrario dilectionis, et amicum diligit in Deum et inimicum colligit propter Deum, non vos mihi absentes patitur vel ad horam, et facile est facere charitati, quæ unam rempublicam terram facit, et cælum, in illa et cum illa et pro illa audacter audeo aggredi vos, propter vos, quia pro animabus vestris. Videtis quia juxta vocem Sapientis nihil est sub sole nisi labor et dolor et afflictio spiritus (*Eccl. 1*); et quia quidquid in hoc tempore vel in hoc corpore est in irretardabili cursu festinat ad finem. Finis venit, finis venit, dilectissimi, super filios hominum qui Filium hominis non noverunt, qui noluerunt eum regnare super se, sed regnavit C in eis luxuria, mundi gloria, diaboli superbia, sed et omnis materia vitiorum, filii Adam, filii Evæ, filii iræ, filii gehennæ, filii sæculi, filii diaboli, filii mortis, filii captivitatis, utquid diligitis vanitatem, et veritatem negligitis, et obliti estis quia homo nascitur in mœnore, vivit in labore, moritur in dolore? « Ducunt (ait Scriptura de divitibus loquens) in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt (*Job 21*). » O dura et non duranda; imo semper duranda descensio, vel præcipitatio, ut sic descenderit ut nunquam ascendatur ibi: quomodo? « Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eas (*Psal. 49*), » quam bene, sicut oves; quia perditio vellere mundialium divitiarum dure presesque detonsi, sempiternis involvuntur incendiis; D mors depascet eos, et vere depascet, quia semper vivent, ut semper moriantur; et semper morientur ut semper vivant. Felices proinde, Domine Jesu, qui tibi servant; cui servire regnare est, quia et hic securitatem in conscientia, et illic felicitatem in gloria possidebunt. Sic tu solus soles amicos tuos, et hic confortare in via, et illic confortare in patria, hic solatium, illic præmium: hic..... illic gloriosus et faciens gloriosos. Quid ergo facitis? charissimi; quare non venitis ad domum istam, ubi filii Israel in procinctu circumspectæ militiæ inoffenso et indefesso pede transeunt Jordanem illum,

jam videntes, quamvis a longe civitatem sanctam Jerusalem, et cœlestis palatii divitias adorantes? non est religio ista, sicut religiones quæ sunt in terra vestra, quia sæculares et sæcularibus conjunctæ, religionis nomen in contemptum et opprobrium adduxerunt; et mundum, et quæ mundi sunt, nostri penitus respuerunt et expuerunt a cogitationibus et operibus suis. Hinc est quod gloriosa ista societas in nomine Trinitatis in ternarium ordinem colligatur et colligitur, novitiorum, monachorum, conversorum; novitii sunt, qui probantur; monachi, qui approbantur; conversi, qui operantur, unde Christi pauperes, imò Christus in pauperibus sustentetur, et hæc quidem domus est, in qua Salvator diligenter suscipitur; ubi et Martha ministrat, et Maria vacat, et Lazarus resuscitatur. Martham accipite conversos laborantes; Mariam, monachos contemplantes, Lazarum, novitios plorantes, qui nuper sunt a mortuis resuscitati, non est vobis securum, curam animarum habere, et animas non curare; de Christi patrimonio vivere, et Christo non servire. Breves sunt dies hominis super terram (*Job 14*), et nihil indignius quam brevi voluptate torrentem perdere voluptatis. Venite ergo, amantissimi fratres, et ingredimini tabernaculum sanctum, et de isto voletis in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. Illud autem scitote quod non est facilior transitus ad civitatem Dei, sed nec compendiosior. Dominus autem virtutum det vocem virtutis, et concedat vobis ut faciat ejus voluntatem ad vestram utilitatem corde bono et animo volenti.

EPISTOLA XXXVII.

In persona domini Clarevallensis ad Lucanum (87) episcopum, incitativa ad fortitudinem et justitiam.

(Est Epistola 469 S. Bernardi. Vide *Patrologiæ* t. LXXX).

EPISTOLA XXXVIII.

Ad Lecelinum (87) socium suum, qui multum tardabat, redargutiva et attractiva.

Fratrī LECELINO frater NICOLAUS, non in levitate, sed in veritate spiritus ambulare.

Vere « fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio (*Cant. 8*), » qua te æmulor. Annulor enim Dei æmulatione, proposueram nec videre te nec loqui tecum, sed nec scribere tibi. Poteram enim mittere te nota et nomine deceptoris, nec dicam proditoris, et illud sapientis vel suggerere vel ingerere toto ore: « Qui denudat arcana amici, perdit fidem (*Eccl. 10*). » Dictaveram quidem Epistolam in occultis, sed pro occultis arguens te, statuens contra faciem tuam ut scires quæ deessent, quæ adessent, quæ prodessent tibi. Audacter, fateor, tam, secure loquens tecum, quam tecum, quippe qui credebam cor unum et animam unam. In argumentum mihi erat conversatio familiaritatis antiquæ et magnitudo vel multitudo beneficiorum,

(87) Videtur esse ille ipse cujus S. Bern. meminit ep. 368 postremæ edit.

qua præveniam te in omnibus necessitatibus tuis, et omnibus diebus vitæ tuæ inter nos et nobiscum. Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam. Hærebas lateri meo, placebas cordi meo, meus et frater et filius : et si dignum ducis recordari, discipulus, potius autem condiscipulus, sub illo magistro ejus schola in terris est, et cathedra in cœlis, hinc est quod illud tantillum litterarum, quod infuderam animæ meæ, refuderam in animam tuam minus attendens quid facerem, ut satisfacerem tibi. Sic enim me vel induxeras vel reduxeras ad philosophicas vanitates, ut nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea; et, ut iterum summam summam ac breviter perstringam, neminem habebam tam unanimem dum adhuc essem vobiscum quasi unus ex vobis. Quid ergo male merueram de te ut litterulas illas vel abbati, vel abbatis collateralibus ostenderes : qui quærunt animam meam, ut auferant eam, quibus morte gravior est vel memoria nominis mei? Quia enim zelo zelatus sum pro Deo Israel : zelum, dolorem; conscientiam, arrogantiam; veritatem dicunt iniquitatem. Si tacuero, non tacebunt opera eorum, sed fiet quod unus ex satyricorum officina proclamat :

.....Taceant homines, jumenta loquuntur.

Sed et abbati insulæ Germanicæ (88-89), quid scripsisti? homo etiam ille, qui nec ordinem tenet nec tenetur ab ordine; cujus officium, non sacrificium sed carnificium est : homo ille honorum excitator, legum contortor, quid extorsit a te? dedisti ei fidem contra fidem, quod in tua perfidia remaneres nec redderes Deo vota tua quæ distinxerunt labia tua. Singulari utique doctore et magistro incomparabili adhæsit anima tua, quia consumpsit et consummavit omnes actus suos in morte pauperis et rapinis viduarum : et in hoc versatur et vexatur, ut vim faciat causæ humilium populi Dei. De litteris autem, quas propalasti, unam pone meam breviter conjecturam, quæ utrum certi aliquid habeat, tuo iudicio derelinquo, aut volens, aut nolens hoc fecisti. Si volens, quid adhuc egemus testibus? Nolens autem, quomodo? cum illi vel in levissima re offendere oculos tuos nec velint nec possint nec audeant? Timent enim quod fortassis quandoque futurum est, ut recedas ab eis, et accedas ad istos : relinquant umbram et teneas veritatem. Nonne ergo Deus requireret ista? Licet hæc celes in corde tuo, nosti tamen, quia supradictas ad invicem colliderem rationes; quid insigi vel insigi posset tuæ discretioni. Verumtamen hæc omnia dimitto et remitto quod factum est quasi ut factum fuerit, tantum ne iteretur. Si enim iteraretur, ut ne dicam amicitiam, amicitiam tamen subtraherem familiaritatem, et hoc sine spe recuperationis, recordatus cum tui sum : miserearis adolescentiam tuam et claritatem tuam

qua secutus es me etsi non assecutus. Sed etsi Girardus (90) meus, imo et tuus, cui multum in te complacuit, non solum animavit ad veniam sed et armavit ad gratiam, ita ut paratus sum succurrere et occurrere, juxta prophetam (*Isa. xxi*) cum panibus, fugienti, jam enim gaudientior et ardentior ibit oratio de charitatis fornace descendens. Quid ergo, quod dilectus meus moram facit inveniando, et non citius et sollicitus rumpit omnia, ut sequatur qui est super omnia, non furtivo incessu, sed velocissimo cursu currens cum gigante qui exultat ad currendam viam; scio ubi habitas, ubi sedes est non sedentis super thronum. « A planta pedis usque ad verticem non est in ea sanitas (*Isa. i*). » Solus ille vir bonus et justus non consensit consilio et actibus eorum. Isembardum loquor, qui et ipse expectat regnum Dei. De reliquo curre per omnes, curre per singulos, et vide si non omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi (*I Cor. xiii*). Quid tibi et illi, qui literatus es, et præventus a Patre spirituum in benedictionibus dulcedinis, cui, nisi fallor, et mundus, et quæ mundi sunt et corde et corpore viluerunt? Cum sanctis sanctum esse magnæ felicitatis est; cum malis bonum, summæ difficultatis, et, ut brevibus verbis perstringam, quidquid te vel urit vel urere potest. Audi amicum tuum, dubitas de professione tua? sed hoc solum dubitandum est, quia vovisti, quod non solvisti; et quærundum ubi solvas, quia, sicut ait legislator, ubique uni Deo servitur, uni regi militatur. An emendationem monasterii expectas? Sed multitudo impiorum invaluit et prævaluit, et dies ultimus non est cognitus tibi. An parentes tui retinent te, quorum turba te circumvolat et circumvallat? Sed patris juberis te contemnere sepulturam (*Matth. viii*). Times scandalum? Sed melius est, ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur. Putasne peccata Deus nolit remittere? Sed affixit ea cruci suæ cum manibus. Paves, quia tener et delicatus es? Sed et ipse cognovit figmentum tuum. Quia consuetudine peccandi ligatus? Sed « Dominus solvit compeditos (*Psal. cxlv*). » Quia peccata multa sunt? Sed ubi abundavit peccatum, superabundare gratia consuevit. An de cibo et potu et vestimento sollicitus es? Sed scit Pater tuus cœlestis quia his omnibus indiges (*Luc. ix*). Expectas usque in senectam et senium? Sed nihil morte certius, nihil incertius hora mortis. Metuisne ad extraneos venias? Sed omnes in Christo unus sumus. In me quoque omnium nomina necessitudinum invenisti; et nunc multo magis invenies. Quid ergo dubitas modicæ fidei? (*Matth. xiv*). Ablata est tergiversationum excusatio, non est quo te vertas. Adhuc, inquis, oblitus es. Quidam enim ex nostris terruerant me qui de vobis ad nos reversi sunt. Illi non tam mo-

(88-89) Abbatem insulæ Germanicæ eundem esse cum Celicensi, leges notatum ad ep. 20.

(90) Hic est Girardus cui scribit ep. 1, ejus nomine scribit ep. 11, 21.

vere, quam ego te movere debeo quem sibi retinuit spiritus veritatis; quem vidisti deliciis et divitiis constipatum, in tanta teneritudine nutritum, quantum et ego novi, et tu quoque non ignoras. De illis aliquid dicere supersedi, quos tu nosti teneris præbuisse medullis, quod in consuetudine ossa perduruit, et

*Quo semel est imbuta vocens, servabit odorem,
Testa diu.*

HORAT. l. 1, Ep. 11.

Vides inveteratum illum, qualiter ad vomitum suum reversus est, portans tabulas testamenti sui in caput suum, ut sigillet et sugillet orphanos et viduas, nesciens quia exturbabitur a facie patris orphanorum et iudicis viduarum. Sed alter bovinum semper habuit intellectum. Putasne poteris mutare pellem rufedinis suæ? non multum est enim, neque enim exspoliavit eam cum venerit ad vos, sed asino leonem supervestivit; et nunc detracta regia pelle ad innatam et cognitam sibi reversus est tarditatem. Transi ergo, dilecte mihi; nihil tibi difficile erit nisi transire, quia omnis subita mutatio rerum non sine quodam conflictu contingit animorum; venies ad ignotos, sed non ignotos, quia paravi viam amico. Veni ergo, et vide viam Domini quæ posuit prodigia super terram, multos potentes, multos nobiles, multos litteratos, multos delicatos, filios regum et principum ex omni natione quæ sub cælo est, congregatos in loco illo quem elegit Dominus ex omnibus locis terrarum, ut esset nomen suum tibi, ut dicas: «Castra Dei sunt hæc (91).» Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cæli, mi Leceline. Non est via rector, non est vita sanctior in omni sanctitate, quam reliquit Sanctus sanctorum in terris. Sed dicis: «Paratus sum et non sum turbatus (Psal. cxviii);» sed exire non possum. Demonstra eis vias eorum et studia eorum prius; et si te audire noluerint, instanter et constanter dic, dic quia in invio es et non in via, et ibis ad illos, ut fiat tibi Christus via in exemplo, veritas in promisso, in præmio vita; dic, dic, quia non est domus orationis sed spelunca latronis absque eo quod intrinsecus latet, dic: In domo Israel vidi horrendos et plangentes Adonidem. Si viderint audaciam et perseverantiam tuam, non exspectabunt ut ex eas, sed cogent egredi et superponent digitum ori suo. Meministine quod propitium me suggerente imo et cogente invenisti hominem Dei? Cui aliquando de ordine tuo sic respondit ore suo illa cælestis fistula, et singulare organum Spiritus sancti: «Non turbetur cor tuum, neque formidet (Isa. vii);» quia quidquid in priore epistola mandavi, totum implebo et supererogabo adhuc quæcunque, undecunque colligere poterō. Cætera posui in ore præsentium latoris, qui dicet tibi quid te oporteat facere. Solus soli dabit epistolam, quam si viderit oculus absque oculo tuo, perdidisti me in æternum et in sæculum sæculi: nec hoc dico quasi

A de veritate pro veritate timeam, sed quia scandalum facere et nihil proficere nec prudentis est nec providentis bona coram Deo et hominibus. Scio enim ubi legerim: uterque reus est, et qui veritatem celat, et qui mendacium loquitur, quia et ille prodesse non vult, et iste nocere desiderat. Pro illo igitur, qui pro toto te, totum morti se exposuit et tormentis, veni et refrigera animam meam, quia crucior in hac flamma, cum videam partem animæ meæ receptam in cælo, partem relictam in cæno; etsi non propter te, saltem propter me transi, et gladium timoris, qui transverberat interiora mea usque ad divisionem spiritus et animæ, remove a me, quia removeri non potest, nisi tu moveas pedem tuum a loco illo qui terra sancta non est. Tota die, ut audio, philosophos, rhetores, et poetas legis; putasne intelligis, quæ legis? Crede mihi, plus invenies apud nos in securi et ascia, quam apud vos in scripto et pagina, nobis enim montes stillant dulcedinem, et colles fluunt lac et mel, oleumque manat de saxo durissimo, et omnia ligna silvarum plaudunt manibus. Sed ecce, dum me tibi fabulari arbitror, stylum in longinquum extendi oblitus quantum spatii post terga reliqui sem. Si minus splendida videtur epistola, nec eventitatis cumulata sermonibus; recole scriptum, prudenti viro non placere falerata sed fortia. Non enim elegi quid subtilius ad consequentiam, sed quid utilius ad conscientiam esset, sed in hoc tantillo quantum quantumcunque meæ devotionis perdidit, novit ille qui novit abscondita cordis. Vale, et ora pro me; et cor tuum, cordi tuo rescribe, et si fieri potest:

Nil mihi rescribas, attamen ipse veni.

(OVID. in epist.)

Jam epistola complicata erat, cum mihi in mentem venit ut mitterem tibi tantum ac talem nuntium, qualem conspiciunt oculi tui: Quæcunque dixerit tibi, atende, et fac et vide ne inveniat apud te est et non, et sicut disposuerit in corde tuo, pone et vide ut ne unum iota de his quæ dixi tibi prætercas. Cave ne tempus opportunum perdas, quia nunquam amplius poteris recuperare, si nunc neglexeris.

EPISTOLA XXXIX.

Ad Henricum fratrem regis, Clarævallensem monachum.

(Vide supra, hujus voluminis col. 1575.)

EPISTOLA XL.

Ad abbatem Arremarensem, quando fecit concordiam cum eo.

Patri suo frater NICOLAUS, exhibere viscera patris.

Forsitan vel imprudentiæ, vel impudentiæ ascribetur, quod vobis scribere præsumo, quod resumo patriam diligentis ita est: efficacius namque, citius, et ardentius natura mortalium culpam aliqua quam laudat; et filiis Adam est facilius ad mala quam ad bona devolvi, unusquisque in suo sensu abundabit; ergo ignem, qui triste pectus adurit, amplius non

(91) Verba sunt Jacob dicta post visionem angelorum ascendentium et descendentium. (Gen. xlviii.)

abscondam, sed refundam in flammis scintillasque verborum, recorder enim, etsi non ubi legerim, tamen quæ legerim :

Quoquæ magis legitur, tanto magis æstuat ignis.

Iste ignis, dolor est; dolor utique singularis, et dolor meus in conspectu meo semper, dolor summus, et consumens spiritum meum; qui lacrymis non minuitur, sed augetur et in ipsam animæ sedem furiosus irrupit. Tu scis, omnipotens Pater, cujus oculis omnia nuda sunt et aperta, quia scribentem lacrymæ comitantur; quæ utinam sic ante Patris oculos admittantur, sicut emittuntur ab oculis meis. Patris, dico, non mei, sed fratrum meorum; quia « jam non sum dignus vocari filius tuus (*Luc. xv.*), » ex quo averti faciem tuam a me et factus sum conturbatus. Et ego quod fueram ei filius tenerrimus, quem ipse non tanquam unum de cæteris, sed præ cæteris unum eligebat, diligebat, colligebat in multitudine misericordiæ suæ. Juvenis eram ætate, infirmus corde, pusillanimis spiritu, in verbis levis, in operibus indiscretus, lingua pollutus, conscientia sordidus, scientia superbus. Quamvis autem illa nulla esset aut parva: pro his omnibus manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum pro me, dum me volebat reddere mihi, imo et sibi; ac pro hoc tibi « Domine Deus meus A, a. Domine, Deus (*Jer. i.*), » quoties doluit, ne dolerem! et præveniens expugnavit expugnantes me, cavens! et pavens ne vel tenuis susurrantium rumor aures meas adverberaret. Quoties in mensa sua ipso præsentate et præsidente consedi, non tanquam socius et conservus essem, sed tanquam dominus, et dominus vere dicebam huic: «vade, et vadit: et alii veni, et venit (*Luc. vii.*), » et ad verbum oris mei et convivæ et convivium parabatur, et quia me noverat splendidioribus epulis assuetum, quæque delicatissima componebat et apponebat mihi, se jejuniis, me deliciis pascens. Quamvis autem gloriæ saltibus (quod sine gloria dico) venenum invidiæ transissem; sollicitus tamen erat providere, ne invidere quis posset, magis amabilem quam admirabilem esse me volens; quid plura? In hoc totus erat ut totum faceret quod volebam, et sibi factum assignabat quidquid me poterat insignire. Interea cogitationes meæ transierunt in affectum cordis, ut transirem ad arcem paupertatis hujus, et verticem disciplinæ diu tam animo in diversa versato. Conferebam enim et hominem et ordinem, hujus mollitiem, illius duritiam cogitabam; sed incaluit et invaluit timor Dei, igitur juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ secundum Cisterciensium instituta. Exiit sermo inter fratres, non potuit latere illum, quem poterit altiori vulnere vulnerare. Exterritus igitur et me et socios meos convenit et invenit verum esse, quod in ore populi volitabat; statim mutatus est color, et dolor alta suspiria trahens in lacrymarum fontes

(92) Sic puto hæc legenda: *et audivi, quæ ubique non.*

A bulliit, supplicabat precibus, præceptis instabat; sed iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, quæ duriori pœnitentia fuerant confringendæ, factus sum sicut homo non audiens et ruptis gravissimorum affectuum vinculis propositum meum non distuli, sed contuli me in hanc domum Domini Dei nostri, ubi cum intrassem, intra me nihil remanere permisi, sed commisi quidquid me vel urebat vel urere poterat. Homini huic in quem respiciunt oculi totius Israel, unum locutus sum, quod utinam non dixissem: et a. q. u. n. (92) possem dicere, quod ad exonerandum conscientiam meam, ad honorandum Ecclesiam illam, ad honorificandum patriam suam dixi; sed accusare, non excusare me venio. Eia ergo, domine Pater, « ego sum qui peccavi; B ego qui inique egi (*II Reg. xxiv.*), » qui retribuere mala pro bonis, et odium pro dilectione mea, ego ingratus tibi existiti, tuis beneficiis non respondi, hostis naturæ, tibi nequam, mihi nequior, mille mortibus dignus, indignus veniæ, veniens et hac vice in profundum iniquitatis non suspexi Dominum, non respexi patrem, amicum despexi, et in leges amicitie peccavi peccatum grande, et juxta Pauli vocem (*Rom. viii.*), supra modum peccans peccatum, factus sum alter mihi Absalon, et plus quam Absalon hic; cum illum pater, nec reliquis filiis contulit, hic me prætulit universis, utinam vocem patris audiam; servate mihi puerum Absalon (*II Reg. xviii.*), ut respirare liceat a tribulatione malorum et dolore, utinam mihi datum esset desuper hoc dicere, non dictare, ut orarem non perorarem, nec mortuis apicibus quod vivis vocibus debebatur, committerem. Provolverer pedibus, amplecterer genua, amplexarer manus, totusque a collo penderem, et oscularer mihi illud dulcissimum atque amicissimum caput, donec audirem remissionem criminum, dimissionem in pace. Revera crebris fletibus flecterem illum quia benignus et misericors est, et doctus

Parcere subjectis et debellare superbus (93).

Domine Pater et Deus vitæ meæ, tu mihi testis es, quoties nudum et virgas tenens in manibus astare mihi videor ante ipsum et totum corpus verbis et verberibus offerre, ut juxta vocem viri sancti hæc mihi consolatio sit, quod affligens dolore, non parcat, si non parcat tunc parcat, et vindictæ magnitudinem, gratiæ multitudinem computabo, quia si flagellaverit, signum est quod recipiat filium suum. Inveniam veniam Domini mei in conspectu tuo. « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper: tibi soli peccavi (*Psal. l.*), » non habeas peccatorem se iudice te judicante, damnabilem, sed memento quia sine intervallo conjuncta sunt, et lacrymæ peccatricis et indulgentia Salvatoris. Ego enim, qui potui offendere, volo defendere quidquid offendi, et devotis obsequiis et humili satisfactione,

(93) Virg. *Æneid.* lib. vi, sub finem.

hic, tuus ero, quandiu fuero et amicum tuum, patrem meum, imo patrem omnium ex amico amicissimum reddam, et huic sanctæ multitudini specialem Dominum et amicum sempiterno fœdere sociabo. Nec putes parum profectum esse huiusmodi vel profectum, quia et il tibi pro scuto erunt in temporalibus et spiritualibus maximum adjumentum. Gratia enim Domini, gratiam inveni in oculis eorum diligens omnes et dilectus ab omnibus, ab illo præcipue quem præcipue diligit anima mea. Illic ostendam tibi, et quod tibi, et tuis non mortuus sum, sed revixi, et probabis, si probare dignaberis, quia vera sunt hæc non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Cur ergo faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum? non contra folium, sed contra filium, ostendis potentiam tuam et animam tuam persequeris. Quæ tibi gloria erit persequi carnem mortuam et pulicem unum (94)? Velis, nolis, tuus fui, tuus sum, tuus ero quandiu fuero; et scio, quia cum intus fueris, misericordiæ recordaberis. Quis me cogit hæc loqui? Timor? non, neque enim aliquid ab illis partibus timeo, cum cura corporis mei in alium translata sit, fortassis spes? absit! neque enim aliquid est, et si est, parum est in ordine illo, quod ordini illi conveniat, et consuetudinibus istis. Vos enim elegistis viam dulciorem, nos fortiorem: et utraque Deum quærit, utraque Deum invenit, cum utriusque auctor sit Deus. Amor igitur, et amor non tam amans quam amens, qui mihi lacrymas tuas, quas mihi in extremis libasti reducit, tua beneficia superducit, et me ad id faciendum inducit. Amantissime Pater, elige quam volueris, et sicut volueris pœnam, ego subire paratus sum, tantum ut salvum sit propositum meum. Regredi enim vel egredi, mihi morti esset, non salutem tibi; oneri, non honori; multis destructioni. Pro illo igitur, qui tantus misericordiæ amator fuit, ut potius mori eligeret, quam non misereri, et miserere mei secundum magnam misericordiam tuam (*Psal.* 1.) concedendo veniam, reddendo gratiam, augendo gloriam ad gloriam Dei, non te prætereat vox illa quæ de cœlo descendit: culpas dimittere, cœlestis est, vindicare terrenum (95). Quidquid enim mihi condonabis, donabis tibi cum veneris ante iudicem, qui stetit sub iudice (96); et ipse sit epistolæ terminus, qui terminum non habet Dominus Jesus Christus; reliquæ lator præsentium præsentem narratione tibi efficacius referet.

EPISTOLA XLI.

Ad dominum Clarevallensem in persona Rualeni (97) prioris pro episcopo Aletensi recommendativa.

Fratri suo, frater RUALENSIS.

Iste vir, episcopus pauper, pauperum amicus. Et,

(94) Rectius canem mortuum. Sunt enim Davidis verba Saulem rogantis, *1 Reg.* xxiv. *Quem persequeris, rex Israel? Canem mortuum persequeris et pulicem unum.*

(95) *Vox cœlestis: culpas dimittere cœlestis, vindi-*

quod majus est, paupertatis amator veniens ab urbe, venit ad nos, et per nos, sperans vos invenire nobiscum. Retinuius eum communi consilio tam pro familiaritate, qua nobis devinctus est, quam pro necessitate, quia non habebat ubi reclinaret caput suum; omnes amici, inimici: omnes necessarii, adversarii facti fuerant, et aggregaverat manum suam super eum manus potentis, filius excussorum. Quam benigne intravit, et exivit nobiscum, quantumque commercium cum paupertate habeat, viderunt oculi nostri, non est consilium, non est auxilium, sed nec refugium nisi ad vos, et in vobis, venit ipse ad vos, et nos cum eo, et pro eo, etsi non corpore, spiritu tamen. Aperite illi illum vestræ pietatis latissimum sinum, quia (nisi multum fallimur) negotium Dei est, et si Dei, et nostrum et vestrum. Complacuit in illo universitati nostræ propter veritatem et mansuetudinem et justitiam, quæ eum etiam inimicis commendabilem reddere possunt. Sed si hac vice ad vestros Clarevallenses redieritis, reducite eum vobiscum; et tunc videbitis quantum sollicitudinem et tenentiam super ejus tribulationibus habeamus: poteris etiam loqui de negotio ejus cum fratre Gregorio, quem dominus papa misit ad vos pro negotiis suis.

EPISTOLA XLII.

Ad Gaufridum pro episcopo Aletensi recommendativa.

GAUFRIDO SUO, SUUS NICOLAUS, quod suus. Quod te meum appello, non adulationis sed dilectionis est argumentum, nec mirum, si tu meus es, quia ego sum tuus, et tuus ero quandiu fuero. Conversatione enim et litteratura pariter amplectendus perennem in pectore meo meruisti mansionem, unde licet præsentia remotus sis a me, memoria tamen totus es apud me. In sacrario enim casti et castificantis amoris præsentiores sibi sunt, qui se animis quam oculis intuentur, quia plus est connecti corde quam corpore. Totum ergo illud familiaritatis arcanum, quod mihi servas in pectore tuo, experietur dominus Aletensis episcopus in negotio suo. Totus enim episcopum vivit, nihil habens in vestibus et moribus de supercilio Phariseorum admistum. Pauper est, et pauperum amicus; et, quod majus est, paupertatis amator. Insurrexerunt in eum viri absque misericordia, antiqui fratres mei, quibus antiquum est aurum et argentum effundere, ut confundere possint populos in universa terra, ubique terrarum pestilentialis iste morbus excrevit, et non fuit adhuc qui insolentes reprimeret, qui se opponeret murum pro domo Israel; qui sagittas suas compleret in eis. Putaveram ego

care terrenum.

(96) Scilicet Jesum Christum, qui stetit ante Pilatum iudicem.

(97) Ad eum Bernardus epist. 260.

quod ille, quem posuerunt custodem in vineis, putaret huiusmodi infructuosas vites, et sterilia sarmata recideret. Sed res in contrarium relapsa est. Homines enim monasterii majoris, majores fecit in curia, utrum majori pecunia, nescio: Deus scit. Traditus est pauper episcopus in animam inimicorum suorum; et, quos suspectos habebat, iudices accepit, ubi veraciter dicere possit: « Et inimici nostri sunt iudices (*Deut. xxxii.*) » Unum tamen ei inexpugnabile refugium remansit, Pater tuus (98), imo et meus; quem monachi, nec auro corrumpere, nec niuis concutere, nec blandimentis seducere poterunt in æternum. Unus enim exceptus est ex filiis Adam, qui integer inter munera, et intrepidus inter minas, Dei sibi similitudinem induit; apud quem non est acceptio personarum (*Rom. ii;* *Deut. x;* *II Par. xix;* *Act. x.*). Elabora et effice apud eum, ut pauper episcopus eripiat a diripientibus eum, et exaltetur apud proximos suos, et super inimicos suos despiciat oculus ejus. Litterulæ enim, quas ei et pro eo fecisti, non solum non profuerunt, sed plurimum nocuerunt, quia docuerunt dominum papam de ambiguitate verborum suorum ad Romanam tergiversationem recurrere, et de his satis. Cæterum ora pro me; et ora patrem meum orare pro me; curam agere de me, compassione esse juxta me, nostra enim universitas expectat illum, ut videat faciem ejus tanquam vultum angeli stantis inter illos. Vale, et dilige diligentem te, saluta mihi dominum Philippum. Jam enim pridem conglutinata est anima mea animæ illius.

EPISTOLA XLIII.

Ad Rualenum abbatem Sancti Anastasii (99) querimonia de absentia, recommendativa.

Suo RUALENO, SUUS ille, quod suus.

Forsitan quæris vel quereris, quod cum nomen tuum præscripserim, non subscripserim abbatem; abbatem tanquam beati Petri (100) manibus exaltatum. Dicant hoc, qui dicunt tibi, euge, euge; qui personata vocabula masticantes de oleo peccatoris plurimum vendere non verentur; non sic ego, non sic. Cedit quippe fastus, cum accedit affectus; et personalis reverentia deperit, cum cœperit familiaris amicitia perorare: licet enim custos hominum te locaverit et vocaverit ad urbem: quam, juxta philosophum, novimus fuisse domicilium legum, gymnasium literarum, curiam dignitatum, verticem mundi, patriam libertatis; ego tamen non agnosco nisi Rualenum meum; meum, inquam, meum, et specialiter meum in visceribus Jesu Christi. Illum mihi oculus mentis repræsentat, quem vidi diligentem omnes, dilectum ab omnibus, in solius pauper-

A latis divitias et cordis et corporis defixisse conspectus. Quam verum est, Domine Jesu, quod illo tuo sancto ore sanxisti: Nolite arbitrari quod veni pacem mittere in terra, non veni pacem mittere sed gladium (*Math. x;* *Luc. xii*); quam durus esset hic gladius, si non esset tuus qui meliorem partem mei Romanis arcibus imposuit, deteriorem reliquit in valle lacrymarum, in loco quem posuit ut esset nomen suum ibi. Elongasti a me amicum, et proximum; amicum simillima voluntate, proximum una professione. Itane, domine Pater, placitum est autem te, ut quos adinvicem convinxeras, dispergas ab invicem super faciem terræ; sed quo progredior? Nunquid et ego cum Deo cupio disputare? Absit, non enim contradicō sermonibus sancti, quia etsi doleo, non murmuro tamen; non justificabitur in conspectu tuo, Domine, omnis vivens, nec respondere poterit unum pro mille (*Job ix*). Tuus erat Rualenus; tu de tuo, opus tuum fecisti, quoniam omnia serviunt tibi. Ego tamen vulneratus sum, meam animam gladius pertransivit; in me hæc omnia mala reciderunt; sublatus est mihi homo una nimis secundum eorū meum, dulcis ad gratiam, suavis ad mores, cui nihil alienum, nisi quod virtuti incongruum erat. Quam ardentissima charitate ipse in me, et ego in eum irruimus? Vix ille facundia Romanæ splendor implere posset, de quo scriptum est (1): Quæ studio informaverat, affectu urgebat, arte exsequebatur: totum pectus in linguam facillima transferens facultate; obligaverat me Rualeno beneficiis indulgentiarum suarum, et tantus tantis tanta dignatione prævenerat, ut me tibi subriperet in multitudine dulcedinis suæ. In alto tamen erat, sed altum non noverat, nil Deo charius, nil rarius apud homines esse non dubitans, et cum omnes omnium necessitudinum nomina in eo invenissent; ego tamen suspiciebam eum ut dominum, diligebam ut amicum, reverebar ut patrem, ut familiarissimum complectebam. Doleo igitur sed et dolebo, nec me consolabitur illa verisimilis, sed non vera sententia: Nemo sibi de absentia blandiatur: præsentiores sunt, qui se animis quam oculis intuentur; et plus corde quam corpore. Quamvis enim plenior cognitio sit in spiritu, conspectus tamen et conversatio habent aliquid vivæ voluptatis, quam isti allegorice diligentes exhibere non possunt. Propterea, dilectissimi, memoriam abundantia suavitatis tuæ eructabo, quando præsentiam habere non possum; et illa tuorum singularium morum proprietates, amici pectus tam æternaliter quam spiritualiter possidebit; et, nisi me retineret communis Pater (2), in ejus meritis superbiora sæcula, et ora prophetarum, quæ legebamur, aspeximus, novit ille desiderium meum,

(98) Subintelligit S. Bern.

(99) Romæ est id cœnobii reparati anno 1140, Octobr. 25, et a Clarevallensib. inhabitati.

(100) Sic antonomastice vocat Eugenium papam S. Petri in apostolica sede successorem. Huc vero pertinent de Rualeni promotione S. Bern. epist. ad Eugenium.

(1) Petrus Venerab. epist. 37 ad l. vi, tribuit Nicotao nostro inquiring: *Non solum tuam sequeris Tullium Tullianus, de quo scripsisti quod pectus in linguam facillima transferebat facultate.*

(2) Intelligit S. Bern. cujus hic permaxima laus uno verbo.

in quem desiderant angeli prospicere (1 Pet. 1). A illius, quem tu non ignoras. Vale et ora pro me, ut videant te oculi mei antequam moriar. Airadum tuum, imo et meum, et ore tuo, et nostro spiritu salutare dignare.

EPISTOLA XLIV.

In persona prioris ad Garnerum (7) Cluniacensem, congratulatio de conversione.

Fratri GARNERIO fr. R. spiritum fortitudinis.

Et tuus, o Rualene, quod optes,
Explorare labor : mihi jussa capessere fas est (3).

Tantum ne dedigneris præcipere. Et quia nemo majore fiducia utitur, quam qui ex affectu diligit : nunc te quasi portionem animæ meæ convenio, habens apud te familiarem et dolentem querelam, quamvis enim nunquam sis tacitus mihi, qui scio, quod tuo pectori nunquam defui : contra tamen tuas litteras non accepi, in quibus cum amico miscerets sermonem ; in quibus imago tuæ præsentis refulgeret. Quomodo largus eris in factis, qui tam parcus conduras in verbis ? nec hæc dico quasi tua quæram, qui te solum quæro, quia et mundum, et quæ in mundo suat, si non transire, tamen transire vehementer inspicio. Male enim de te judicat, nec de me melius, qui tuam absentiam muneribus compensandam aut me putat muneribus redimendum. Sed frenandus est stylus, ne ultra limitem epistolarem evagetur oratio, cum noverim quantum compendiosa gaudeas brevitate. Unum in calce litterarum et supplico sicut patri, et consulo sicut amico, quatenus onus magis impositum, quam susceptum habeas, faciasque de necessitate virtutem. Absit enim ut te alteret exterorum locus : cum illud, per quod homini bene est, in homine sit, non in loco (4), non patriam, sed locum mutasti, cum verissimum sit, quia stultus ubique exulati et sapiens ubicunque sit, peregrinatur. Si ergo diligis episcopum, pasce oves ejus ; et quia diligis me, inquit, pasce oves meas (Joan. xxi). (5) Semper autem puta te non dominum monachorum, sed unum ex illis, bonorum servum, malorum metum, magistrum insipientium, nutricem infirmorum, omnium formam. Mitto tibi cultellum eburneum opere argentario et manubriolum illud Hibernicum (6), quod non minus pretiosum est gratia quam natura, extra enim naturaliter habet propulsare venenum, et lignum, de quo abscissum est plantavit quidam sanctus manibus suis, et arbor illa sicut accepimus pro summis reliquiis custoditur, difficillime extorsi illud de manibus

B tam conversatione quam conversione lætatur anima nostra, quia clamant litteræ tuæ : « Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea (Psal. xvi). » Quis putaret te de tanta sublimitate ad tantam humilitatem vel voluisse vel potuisse descendere ? felix iste descensus, in quo sic descenditur ut ascendatur, ubi auditis : « Amice, ascende superius (Luc. xiv). » Maledicti autem, qui ascendunt usque ad cælos, quia descendunt usque ad abyssos ; qui vocaverunt nomina sua in terris suis, qui sonoro facundia plausu fecerunt sibi nomen grande juxta nomen magnorum ; qui sunt in terris, nec amarentur paupertatem vel præmium paupertatis, quod est regnum cælorum : esto, divitiis et deliciis in ordine contra ordinem affluxisti, nunquid tamen in honore sine dolore, in prælatione sine tribulatione, in sublimitate sine vanitate esse quis potest ? Quis enim erit finis omnia sine fine concupiscentibus ? non habebit pacem, non habebit requiem animus, qui non fuerit a mundi hujus aspergine pure presèque detersus. Quis nobis det te fratrem nostrum sugentem ubera matris nostræ, ut inveniamus te intus, quia « omnis gloria ejus filia regis ab intus (Psal. xlv). » Hoc enim desideras, ut sis nobiscum, cum nos multo magis, ut simus tecum, in loco tamen isto ; quem præ omnibus locis elegisti. Nec excidit hoc a pectore nostro, sed omni opere operam damus ut gaudium tuum plenum sit, et gaudium nostrum ut unus tandem habeat locus, quos unus continet animus : quod et credimus fieri cito. Salutem te Nicolaus tuus, et frater Thomas ille regius juvenis, quem et si commendat nobilitas terrestris, multo amplius illa cælestis ; qui omnes te diligunt non verbo, neque lingua ; sed opere et veritate. Dominum Willelmum, qualem voluimus, invenisti. Ipsi

(3) Ex Æneid. venit ad institutum.

(4) Per quod homini bene est, in homine est, non in loco.

(5) Qualem se debet abbas existimare.

(6) Forsan Hybernicum, imo sic necessario legendum, et, ni fallor, intelligenda consequentia de baculo, cujus virtutem sic recenset Girald. Caneren. in Topograph. Hyber. cap. 34 : Inter universos Hybernicæ baculos ligneæque naturæ, sanctorum reliquias virtuosus ille et famosus, quem baculum Jesu vocant, non immerito primus esse videtur.

Per quem vulgari opinione S. Patricius venenosus ab insula vermes ejecit. Verum si quis malit, accipiat hoc de salice, quæ S. Keiwino ægroti pueri pomaque desiderantis compatiendi, non procul ab ecclesia poma protulit, tam pnero quam aliis ægrotantibus salutifera, inquit idem Girald. lib. super. cap. 28.

(7) Petrus Venerab. l. vi, epist. 35, quæ est ad S. Bernar, meminit Garnerii in Clarævallen dimissi sua potestate.

et abbati et congregationi ejusdem loci propriis litteris proprias gratias referimus : et, ut quod in te, et de te bene cœperunt, melius perficiant suppliciter supplicamus.

Fratri suo Garnerio frater Hugo in Domino salutem. Paucis scripsisti, sed ego paucioribus rescribo tibi : visis litteris tuis revixit spiritus meus, sufficit mihi, si videam te nobiscum, antequam moriar.

EPISTOLA XLV.

Ad fratrem Gaucherium (8), cum ad ordinem venire decrevisset, recommendatio Clarevallensium et religionis.

Fratri GAUCHERIO, frater NICOLAUS, induere viscera misericordiæ.

Tristis est anima mea usque ad te, quia in te, Domine, speravi ; non in te vel in homine (9) fundamentum spei meæ locaverim ; cum scriptum sit : « Maledictus, qui spem suam ponit in homine, ut a Deo recedat cor ejus (10). » Sic enim recedimus a Domino, et Dominus recedit a nobis, non sic ego, vel de te, vel in te speravi ; sed quantum homo in homine confidere possit, vel debeat, et nunc quid a te volui supra petram nisi videre te, tibi loqui, tecum vivere ? Primus enim es, cui primitias cordis mei sub testimonio divinitatis aperui, et inveni te secundum cor meum et secundum Deum. Ardens eram, sed ardentior me fecisti ; reliquisti vero ardentissimum. Sub pannis enim humilitatis Christi intrans et exiens, in voluptatum gurgitem saliebam et de patrimonio crucifixi, de pretio vulnerum Domini mei, non solum intra sanctorum (11), sed intra Sancti sanctorum monachum sine regula, presbyterum sine reverentia exhibebam. Ad Romanam enim curiam curiosius iens, et rediens feceram mihi nomen grande, juxta nomen magnorum qui sunt in terris, et in omni vita mea, nec una die vixisse me memini. Hoc recordatus sum et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. Tabernaculum, Clarevallis domum non manufactam intelligo ; ex hoc tabernaculo facilis est transitus ad illam domum : hic qui steterit, illic sedebit, felix tabernaculum, ubi vidi homines, non homines : imo vere homines ; et, quod verius est, supra hominem ambulantes : Vidi milites Christi armatos stare, et ambire lectulum Salomonis ; uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos ; vidi stare super custodias Domini totis diebus et totis noctibus, indutos lorica justitiæ et galea salutis, habentes scutum fidei et gladium spiritus, quod est verbum Dei ; conspexi oculata fide habitare homines unius moris in domo, nocte consurgere ad confitendum nomini Domini, vespere et mane et meridie narrare, et annuntiare laudem ejus, et

A omnem illorum sedulitatem in orbem divini obsequii complicari ; vidi manducare labores manuum suarum, non viduarum lacrymas, non pauperum sanguinem, nec sub obtentu pietatis, carnificinam crudelitatis intrudere. Plena erant subsellia concipientibus ; concentu et parili voce in sublimibus resultabant, ut felici invidia jurasse eos crederem jubulare Deo in voce exultationis ; vellem, nollem, eorum devotione tractus sum, et dicebam : « Castra Dei sunt hæc (Gen. xxxii), » — « Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cœli (Gen. xxviii). » In veritate dico tibi, quia extunc concupivit et defecit anima mea in atria Domini, tantoque affectus sum desiderio, ut diem pro anno computaverim mihi. Inde est, quod terminum quem mihi constitueras non præterivi, sed præivi, sed multa passus quæ brevitatis epistolæ non permittit inserere ; et utinam aliquid propter justitiam. Quis enumeret abbatis lacrymas, gemitum monachorum, famulorum planctum, quæsitam licentiam, licet non impetratam ? Quis dicat qualiter de manibus eorum elapsi sumus sine pannis, sine nummis, sine famulis, sine equis, et vix apud Arripatorum appulsi ? Sed et illinc fugati fugimus ad refugium nostrum (Clarevallis loquor) non capientes nos præ lætitia, quia tandem meruimus videre tabernaculum Dei cum hominibus. Jam in portu eramus nihilque aliud exspectabamus nisi videre visionem hanc grandem, et effici quasi unus ex vobis ; sed res in contrarium relapsa est : « Humiliatus sum, et conturbatus (Psal. lxxxvii), » elongatus et missus in fines terræ, et avulsa sunt viscera mea a me, et ego a visceribus meis. Propter hoc non momentaneus, sed continuus dolor est cordi meo, quia vobiscum non sum ; quia cogor vivere sine vobis. Angustiæ fratrum meorum, qui secuti sunt me, super dolorem vulnerum meorum addiderunt qui morte afficiuntur tota die, quos nec ad horam mitigare possum, quia vobiscum esse non possum ; hoc solo desolamur ; non est qui consoletur nos ex omnibus charis nostris, sed ignoti cum ignotis habitare compellimur. Præter hæc sunt alia multa quæ non mortuis apicibus, sed tuis auribus judico committenda. G. homo Dei, si qua pietatis viscera, si quis charitatis affectus, si te tangit amici recordatio, et illius amici, qui se tibi credidit et gaudet credidisse, veni velociter ad nos, et memor esto verbi tui servo tuo in quo mihi spem delisti. Si non veneris cito, scito doloribus dolores additos, et requiret Deus de manu tua sanguinem nostrum. Puerum autem præsentium latorem litterarum pro ætate custodi sicut me, et reduc eum tecum ad me ; solus me secutus est ex quo solus factus sum, nec declinavit a servo tuo, beatus enim si ei retribuere noverit. Vale et veni.

(8) Calcherium cellerarium Clarevallis appenat Pet. Venerab. l. vi, epist. 36, et Nicol. noster epist. ult. Gaucherium ut hic Clun. meminit.

(9) Videtur legendum, non quod in se velut in homine.

(10) Jer. xvii, ubi vulg. edit. pro spem suam, habet confidit.

(11) Purior fieret hæc oratio : intra sanctuarium, seu intra Sancta sanctorum.

EPISTOLA XLVI.

Ad Frémundum hospitem Clarevallensem congratulatio de mira conversione.

Fratri suo, frater NICOLAUS, et mundum, et quæ mundi sunt, penitus oblivisci (12).

In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, et experimentum meum tu es, quem de fornace ferrea Babylonis ad locum religionis, sine me, spiritus pietatis adduxit. Spiritus iste multiplex et subtilis, qui deduxit te in viam rectam non in justificationibus tuis, sed in miserationibus meis multis. Quid enim ad gloriam tuam dico? nonne tu es vir, qui conturbasti terram, qui circumisti regna, qui terrarum orbem famosa infamia replevisti; et nunc quanto perniciosior, tanto gloriosior apparuisti. Si gaudium est angelis super uno peccatore penitentiam agente (*Luc. xv*), quale gaudium est super te tanto ac tali peccatore, jam non solum penitentiam agente, sed et alios ad penitentiam exhortantem. Hæc est mutatio dexteræ Exrelsi; mutatio, quæ sublimiores illas officinas profusioribus gaudiis cumulavit. Attende igitur quam indebita misratio, quam inopinata dignatio, quam stupenda dulcedo illius, qui te vocavit in admirabile lumen suum; qui transtulit in regnum filii claritatis suæ; qui te posuit in partem sortis sanctorum, et inter fortissimorum militum cuneos aggregavit. Tota se toti te comparaverat, et te toto totum illum blasphemare gaudebat, tanto lætior, quanto flagitiosior. Non sufficiebat tibi ut interires in sæculum sæculi, nisi alios ad interitum pertraheres æmpiternum: sed ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom. v*); et ille magnus; providentiæ oculus successit carneam vestem tuam, et confixit timore suo: pannos humilitatis suæ concessit tibi; inter homines angelorum more viventes collocavit te, et miro modo statuit in exemplum, ut exemplum acciperes a justis et esses peccatoribus in exemplum. Coram Deo loquor: solus es, qui consolatus es me, et vivus incendor quia præcedere me vis in regnum Dei, et nunc quid dabis liberatori tuo pro tanto dono suo, tam specioso et pretioso, specioso propter speciem, pretioso propter utilitatem? Serva ei corpus et animam tuam, qui pro te posuit corpus et animam suam, nihil querit a te, nisi te, sed nec te nisi propter te; ipse non eget vel te vel tuis; sed tu, et se, et suis. Quid autem audeat arida vel jejuna lingua mea tuo spiritui immutare, qui tanta sancti Spiritus devotione distikat? Dicturus sum tibi, ut relinquant mundum et quæ in mundo sunt, quem video non solum facultates, sed et animi cupiditates penitus abstersisse? Dicam tibi ut deservienti gulæ lautiores deneges apparatus, cui pulmentum et legumen inconvertibili continuatione subserviunt? Dicturus sum, ut vivas caste; in quo nihil cruciandum, sed totum crucifixum

A esse non dubito. Dicam tibi, ut non sedas cum concilio vanitatis, quem in concilio justorum, quos beata illa Clarevallensis regio circumdat, intueor considerare? Porro unum est necessarium: teneat te perseverantia, imo tu perseverantiam non relinquant: et beatus es, et bene tibi erit. Perseverantia est singularis filia summi regis, quæ reliquarum virtutum conventum ad dominantis thalamum introducit. Hæc igitur pro te. Sed et si me vis audire, quæ circa me sunt audi breviter. Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrymarum, quia cogor vivere sine vobis, sine quibus non vivo, sed morior? Clarevallis in ore, Clarevallis in corde, Clarevallis in toto, Clarevallis in partibus mecum manet, mecum perseverat, nunquam recedit a me. Inde frequentes gemitus, lacrymæ juges, crebræ vigiliæ, profunda suspiria, singultus innumeri, auxilia cogitatio, et quæ vel ad monumentum non valeat revelari. O Domine Jesu, quare non judicas et vindicas sanguinem meum, iis qui remorantur iter meum, qui claudunt viam venienti ad te, et in te confidenti? Eapropter, charissimo amice Frémunde, quem multum diligo, et a quo multum diligor, suggere patribus et fratribus nostris, ut educant me de isto carcere, et inducant in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, ne moriar in amaritudine animæ meæ; qui, si hic diutius fuero, melior est mihi mors quam vita; efficiant et elaborent, ut licentiam habeam, aut sine licentia recipiar, quæ est non licentia eundi ad Dominum. Cætera clericus iste meus, imo et tuus, viva referet voce; qui solus me solum secutus est, et nullo pacto patitur ut a me discedere possit literatus pro ætate in commisso fidelis. Nunc tuæ libertati commendo utpote solatium meum in loco peregrinationis meæ. Vale et ora pro me.

EPISTOLA XLVII.

In persona Gaucheri et Girardi. Ad Henricum nobilem militem consultiva voti.

Viro illustri HENRICO GAUCHERIUS et GIRARDUS, bonum propositum bono fine concludere.

Putas nos oblitos tui, vir nobilis et fidelis, homo suavis ad mores, dulcis ad gratiam, ad obsequium impiger: et (quod majus est) in sæculo sæculum non amplectens. Absit, in æternum non obliviscatur tui amici tui; nec poterit facere malitia temporis, ut te vel ad horam subtrahat a cordibus nostris; invenimus hominem secundum cor nostrum, qui in sæculo querit Deum, qui sub militari cingulo monachum profitetur. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis (*Luc. xxiv*) de Jesu, dum loqueremur in via tecum de illo, qui est via, veritas, et vita? (*Joan. xiv*.) Utinam datum esset nobis desuper hæc dicere, non dictare, ut possemus loqui tecum, tuo consortio delectari. Nunc, revera experientia didicimus, quia amor inter præsentis gratus est.

(12) Verba sunt S. Petri, Act. x.

inter absentes molestus. Conspectus enim et conversatio habent aliquid vivæ voluptatis, quam mortui apices non loquuntur. Quid tamen? etsi non videmus te oculis corporis, videmus tamen te oculis cordis in visceribus Jesu Christi, qui tibi et nobis peccatorum veniam, virtutum gratiam, cœlorum gloriam largiri dignetur, cum surrexerit percutere terram virga oris sui. Interim orabimus pro te ad illum qui fecit te, ut tibi inspiret voluntatem suam ad tuam utilitatem, ad lætitiâ nostram, ad exultationem universæ terræ: nos enim tui sumus, et tui erimus quandiu fuerimus; tui, inquam, et specialiter qui memoriam abundantis suavitatis tuæ ad invicem eructamus.

EPISTOLA XLVIII.

Ad Petrum abbatem Cellensem.

(Vide in Petro Cellensi, epist. 62, Patrologiæ t. CCII.)

EPISTOLA XLIX.

Ad eundem conquerentem cur aliquid longius non scriberet.

(Vide ibid., ep. 63.)

EPISTOLA L.

Ad cantorem, Grandisylvæ (13) in persona Matthæi affectuosa et recommendativa.

Charissimo B. frater NICOLAUS, cantare Deo in voce exultationis.

Quantum ego diligam te in visceribus Jesu Christi, novit ille qui novit abscondita cordis. Memoria enim tui pectus meum altius irrupit, latius occupavit, stabilius possidet, viventi convivit. Quis mihi det nunquam memoriam tuam deserere, nunquam ab illa deseri? Absit ut ego deseram, non recedet a me in sæculum sæculi. Felix ego, qui te diligere et cognoscere merui, cujus indoles et multos mores gratiæ satis expectant diligi, plus extollit. Multo autem felicior quem diligere et colligere dignatus est ampla charitate, et familiaritate non minima. Pro his omnibus graviter fero absentiam tuam, et suspiro ad præsentiam tuam, suspiriis et gemitibus inenarrabilibus: et, quia non possum habere præsentiam, memoriam abundantis suavitatis tuæ eructabo, et dicam animæ meæ: « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me (*Psal. xli*)? » Spera in Deo quoniam adhuc videbo illum, si non in terra, saltem in cœlo, et satiabor præsentia sua, cum apparuerit gloria Domini mei. Ibi nemo poterit me prohibere, quia non erunt corpora, vel corporeorum obstacula, quæ desiderium meum, vel excludere vel includere possint (14). Scio ego quia conspectus et conversatio habent aliquid vivæ voluptatis, sed hoc in sæcularibus. Locorum enim vel temporis incommoda verus amator ignorat, quia affectus in eo principatur qui semper sui juris est, charitas enim

A amplectitur quidquid Oceanus, et in sacrario dilectionis neminem nobis patitur non esse præsentem, in ista et cum ista vivit in spiritu meo spiritus tuus bonus, et dum affectum tuum recolo, cor meum et caro mea exsultant in Deum vivum. Hæc pro me. Nunc commendo tibi fratres nostros, qui tecum sunt, ut si ibi remanserint, foveas illos et foveas illis: qui ipsi in me et ego in eis. Sed et si quid apud amicum preces amici possunt, custodi zelum illum in ordine, et de ordine tuo in pectore tuo et tene sine fine, ut in fine merces tua multa sit in cœlis. Ceterum ego et Samuel unum sumus; neminem ego habeo tam unanimem, et cui te familiarius commendare possem. Ipsum salutavi ex parte tua, et litteras tuas dedi in manus ejus. Suscepit eas religiosus et fidelis adolescentulus, et gavisus est non qualicumque gaudio, sed gaudio magno valde. Legit eas avide, relegit avidius abscondens eas in sinu suo, et in animo suo in æternum et in sæculum sæculi. Quid plura? Dilectio tua perennem in pectore meo pepigit mansionem. Quidquid ego loquor, et ipse loquitur: et totus epistolæ contextus non minus est suus quam meus. Nos ergo, duo in te uno; et tu, in nobis duobus: et hæc trinitas in unitate, illi uni trinitati, imo et trinæ unitati supplicat, ut sicut charitate jungimur in terris, sic et veritate conjungamur in cœlis; et, ut breviter cordi meo cor meum exponam, nihil est mihi tua persona dulcius in rebus humanis, et oro Deum ut videant te oculi mei, antequam moriar. Excessi, fateor, epistolarem modum, sed currentemstylum plurimum instigavi affectus. Dum enim cor meum in arcanis amicitiae feliciter versaretur, oblitus quantum spatii reliquisset post tergum, semper ad anteriora tendebat: nescio enim quo pacto quod multum diligimus, nunquam loqui fastidimus. Finem igitur litteris facio, dilectionis tuæ finem minime positurus, dulcissime atque amantissime frater

EPISTOLA LI.

Petri abbatis Cellensis ad Nicolaum.

(Vide in Petro Cellensi, ep. 64.)

EPISTOLA LII.

Nicolai ad Petrum.

(Vide ibid., epi. 65.)

EPISTOLA LIH.

Rescriptum Cellensis abbatis.

(Vide ubi supra, epist. 66.)

EPISTOLA LIV.

Ad abbatem Cluniacensem.

(Est epist. 7 libri vi Epistolarum Petri Venerabilis. Vide *Patrol.* t. CLXXXIX.)

EPISTOLA LV.

Ad eundem.

(Vide ubi supra, epist. 33.)

Vitæ S. Bern., c. 4 et 4.

(14) Est quiddam simile epist. 47.

(13) Grandisylvæ cœnobii ad auctoritatem Clavallensis abbatis reducti an. 1114, fit mentio l. iv

EPISTOLA LVI.

Ad Henricum Campaniæ comitem.

(BALUZ. *Miscell.* edit. in-fol., t. III., p. 76.)

Serenissimo principi et charissimo domino suo HENRICO comiti Trecenti, frater NICOLAUS vita peccator, habitu monachus, a salute salutem.

Philosophus dicit : « Ego tunc humanarum rerum statum arbitror esse felicem cum aut philosophos principari aut principes philosophari contigerit. » Viva sententia, nec modo hominis ore formata, sed Dei. Quid est enim homo sine litteris nisi sepulcrum animæ rationalis viventis et sepultæ ? Litteræ viæ sunt ad honestatem, et honestas fructus est litterarum. Et licet sensus litteras, non litteræ sensum inveniunt, ornant tamen et ordinant inventio inventorem, tanquam de pulchro patre pulchrior filius elucescens. Vetus enim proverbium est, et ore veterum celebrata sententia : Quantum a belluis homines, tantum distant a laicis litterati. Hæ primum a Deo inventæ et scriptæ digito pro singulari munere datæ sunt et commendatæ mortalibus. Per has præsens est quod præteritum fuit. Hæ quidquid usquam vel unquam gestum est recolligunt in se ipsis. Ad quid tamen eas effero nisi ut te efferam, cui datum est in philosopho principem, in principe philosophum retinere. Proinde felicia dixerim tempora nostra, quæ tuo principatu principaliter sunt insignita, per quem ditantur clerici, dotantur ecclesiæ pariter et ornantur. Non invideant milites, quia et illis morem geris. Non tamen unus sed tanquam unicus inter principes terræ ; largissima manus tua, et cui non sit similis in filiis hominum, de possessionibus suis et pauperibus diffundit et divitibus, ut dives astringatur fortius et pauper melius sustentetur. Porro pecuniam sicut paleam reputas, quæ fere indifferenter spargitur et universis. Nihil tibi et illi ; quæ cum ad te venerit, non abscondentem invenit, sed fundentem. Plerumque et antequam veniat collata est et collocata, ut se libentius emitit iudicet quam admitti. Miror tamen quomodo sufficiat et non deficiat dextera tua, nisi quod scriptum est : Difficile est ut divitem animum possibilitas deserat, et abundantia sequatur hominem mente mendicum. Sic inter litteratoriam et equestrem ordinem residens utrumque magnificas, magnificus et munificus ad utrumque. Non est inventus similis tibi in hac dote naturæ, sicut præsentis narrat, narrabunt posterius, et nati natorum et qui nascentur ab illis. Dedit autem tibi ad hoc Dominus intellectum et linguam eruditam, ut tantæ nobilitatis sanguis et eloquio et ingenio præfulgeret. Nec hoc dico quasi a lulatorio sermone velim illustrare rerum tuarum splendorem, sed ut te incitem et invitem ad opus sanctum dignum benedictione. Nosti enim nihil esse verius verbo veritatis, quæ dicit : Omni petenti te tribue. Et : « Beatius est dare quam accipere (Act. xx.). » Nosti etiam quia nihil

A quæro a te nisi te et gratiam tuam, et quia nec importunus unquam volui esse uec ingratus. Et quid ? Ab ineunte ætate mea placui magnis et summis principibus hujus mundi. Sed tibi singulariter ex dominio naturæ debeo quidquid sum, et ex officio amicitiae quidquid possum. Dicit autem sapiens :

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

Si principibus, quanto magis illi principi qui jure primatus omnes in me principes antecedit ? Et quia novi excellentiam tuam studiis liberalibus, præsertim eloquentiæ, omni opere operam dare, mitto sublimitati tuæ quasdam epistolas quas dominum papam et cancellarium aliosque personales viros intra hoc biennium memini aliquanto studiosius dedicasse, ut scias quia si plus haberem, plus mitterem ; sicut de peccatrice muliere virginis filius protestatur : Quod habuit et fecit. Non quod in me vel ex me aliquid sentiam quod debeat approbari, sed quia sic afficior erga nobilitatem tuam ut ineptias meas apud te plus retegere quam tegere velim. Parce etiam affectui, qui juxta philosophiam nec regibus obtemperat, et cui leges imperare non possunt. Rex regum et Dominus dominantium sic te dominari concedat in dominatione terrena ut non priveris æterna, cum surrexerit Dominus percutere virga oris sui, et reddet unicuique juxta opera sua (Rom. 11).

EPISTOLA LVII.

Ad Willelmum Remensem archiepiscopum.

(BALUZ. *ibid.*, p. 77.)

Suo domino Remensi archiepiscopo, apostolicæ sedis legato, NICOLAUS SUUS, quod suus.

Confiteor tibi, Pater, quia peccavi in cælum et coram te. Jam non sum dignus vocari filius tuus (Luc. xv), nisi tua dignatio reducat indignum. Indignus est enim qui beneficium non advertit, sed avertit faciem suam a benefactore suo, indignus pariter et ingratus. Ingratitudo ventus urens, siccans misericordiæ fontem, absorbens flumina gratiarum. Talis ego, et talia quæ paravi. Tu ille Remensis cujus reinigio navis Gallicanæ Ecclesiæ procellosissima loca secunda persulcat. Recepisti me infra sacrarium tuæ familiaritatis ; quæ ad recipiendum rara est, ad retinendum constantissima. Non facile se indulget nisi cui se noverit indulgendum ; et hoc morosiori deliberatione. Scriptum est enim : « Semper est nobilis familiaritas perniciosa, et post longam deliberationem et turpis. » Dum autem quis receptus fuerit, non est deceptus, factus acceptus illi apud quem in hac parte non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Non habet apud te susserro locum ; detractor non apparet, sciens quia subito aspici sit deprehendi. « Rex qui amat verba susurri, ait sapiens, omnes ministros habet impios. » Nemo tibi ministrat in ministerio isto, cum præclari et magni viri his diebus

credulitatis vitio fascinentur, non attendentes aut
non curantes quod scriptum est: « Qui cito credit,
levis est corde (Eccli. xix). » A tanto et tali tan-
tillus et talis et taliter susceptus sum ut me mihi
subriperet in benedictionibus suis. Ego autem quid
feci? Multi dies evoluti sunt quod nec vidi eum
nec scripsi ei, cum et muta charitas representet
speciem non amantis, et conspectus habeat aliquid
vivæ voluptatis quam mortui apices nequeunt ex-
periri. Excusabo me de difficultate itineris, de
longinquitate regionis, quæ est inter Remensem
urbem et Arremarensis ecclesiam? Sed iter breve
est et via plana, et plena in circuitu multitudine
amicorum meorum. Dicam, quia negotiosus fui, ut
quatuor dierum spatio me ipsum mihi ipsi furari
non possem? Nimirum homo magnus occupatus est
in magnis. Sed quis hoc dixerit? Apud profecto
instrumentum formica plaustrum trahens. Adjiciam
quia licentiam veniendi habere non potui, cum
vadam et veniam, eam et redeam tota die? Hæc di-
cerem si ita essem sub potestate constitutus ut mei
ipsius potestatem habere non possem. Sublatum est

omne patrocinium excusandi ad excusandas excu-
sationes in peccatis. Non est nisi ut veniam petam,
et accedam ad pedes ejus qui novit

Parcere subjectis et debellare superbos.

VIRG.

Quem humilis agnum, sublimis invenit elephan-
tem, apponet ut complacitior sit adhuc. Non conti-
nebit in ira sua misericordias suas. Cum viderit
servum suum, miserebitur ejus; quoniam multus
est ad ignoscendum, cum ad cognoscendum pecca-
tum meum ultroneum videat et paratum. Hæc, do-
mine Pater, locutus sum ut sentias, quia, etsi tu
ita non sentis, ego tamen ita sentio in me ipso. In-
ter jucunda enim mea, domine venerabilis, nihil
mihi tua dilectione jucundius aut æque jucundum.
Tanto enim de illa lætior sum quanto et certior sum
quod non deesset mihi in opportunitatibus in tribu-
latione. Sit beneplacitum ante te ut relitteres mihi
quando Remis post octavas Paschæ tuam potero
reverentiam invenire, et videam mihi desideratam
faciem tuam.

NICOLAI SERMONES.

(Vide *Patrologiæ* tom. CXLIV, inter Opera S. Petri Damiani, serm. 9, 11, 23, 26, 27, 28, 40, 42, 44,
47, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 70.)

INDEX ANALYTICUS

IN OPERA RICHARDI S. VICTORIS.

A

Aaron devotionem, Moyses discretionem, Samuel circum-
specionem denotat, 334. Aaron interitus et mors
Moysi quid sit, 332.

Abraham accepit tantum in suis hæredibus terram sibi
promissam a Deo, 613. Abraham in sacrificio cur Deus
unam tantum vaccam requisivit, et David plurimas obtu-
lit, 1039, 1040. Abraham sacrificium in quo differat a sa-
crificio David, 1037.

Abyssi fontes quando specialiter rumpuntur, 309, 310.
Abyssus quid sit, 834.

Adam per rationem, affectio per Evam intelligitur, 363.
Ab Adam usque ad Christum omnes sub nocte fuerunt,
1006.

Adorare Dominum in atrio sancto ejus quid sit, 288.
Ad orare statuam Nabuchodonosor quid sit mystice, 500.

Adulterinus affectus quid faciat, 1216.

Adventus Domini qualis, 380, 381.

Adversitates diversæ diei judicii, 205, 204

Ægyptus quid sit, et quid significet, 691.

Æqualitas trium personarum qualis, et in quibus con-
sistat, 923.

Æterna quantum cognoscimus, tantum transitorie crea-
turi, 431.

Affectiones variæ animi humani, 131.

Affectus principales qui sint, et quomodo in virtutes
redigantur, 6. Affectus quomodo inordinatus et iramde-
ratus sit, 1141.

Abundantia deliciarum unde sit, 185.

Agnum quis in sacrificio offerat, 286. Agnus et leo sæpe
dicatur Christus, 736. Agnos duos offerre sacerdotes qui
sit, unum mane, et alterum vespere, 1013.

Alas perdere est sublimes contemplandi volatus am-
ittere, 1333. Alas avellere quid sit, et quando avellantur,
1534.

Alexandre: Macedo et Jrdas proditor, licet reprobi, si-
gna fecerunt, 469.

Alius angelus Dei, Christus, 776.

Allegoria quid sit, 200. Allegoria quomodo sit machina
per quam anima levetur ad Deum, 403.

Alleluia quid sit, cur Deo dicatur, cur reiteretur, 843.
Cur toties dicatur, 847.

Allocutio Christi ad animam, 484.

Altare Dei Christus, 768. Altare de terra quodnam sit,
776. Cur aureum dicatur, 777, 786.

Analec quid significet, 484.